

A fiatalok büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága

Kutatásunk a fiatalokkal szemben alkalmazott vádhalasztás jogintézményét, valamint a javítóintézeti nevelés, illetve a végrehajtandó szabadságvesztés hatékonyságát vizsgálta. Kutatásunk vizsgálati alapsámlyát azok a fiatalok bűnelkövetők adták, akikkel szemben a vádemelés elhalasztása 2004. január 1. és december 31. között megkezdődött, akiket a javítóintézetekből (Aszód, Debrecen) 2003–2004 folyamán elbocsátottak, illetve akiket a tököli büntetés-végrehajtási intézetből 2003–2004-ben szabadítottak. A vizsgálati alapsámly a szankciók végrehajtását végző intézmények listája alapján alakult ki. A személyi adatok védelmét a kialakított kódszámrendszer garantálta. Kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket egyaránt alkalmazó felmérésünk egy kérdőíves felmérési és egy ügyforgalmi statisztikaiadat-elemzésből áll.

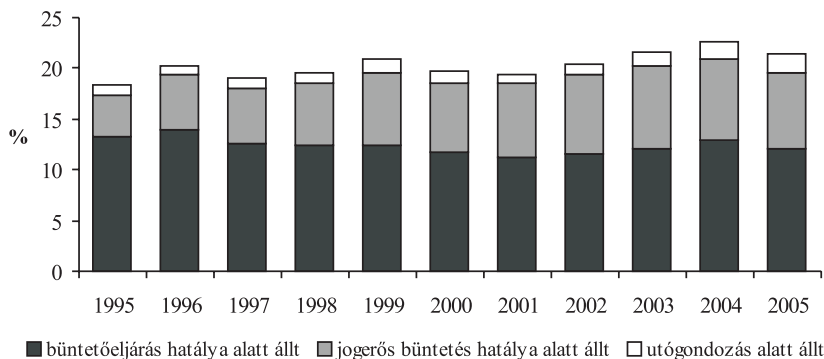
A bűnelkövető magatartást vizsgáló kutatások folyamatosan jelzik, hogy a büntető igazságszolgáltatási beavatkozás ellenére számos elkövető bűnismétlővé válik. Bár a fiatalkori bűnözés leírására kézenfekvő az ERÜBS adatbázisának használata, a hivatalos kriminálstatisztika kevésbé tükrözi a kiskorúak bűnözésének napi valóságát. E számadatokat ugyanis erősen befolyásolja a sértettek hajlandósága a cselekmény feljelentésére, illetve a rendőrség hajlandósága arra, hogy e cselekményeket bűncselekményként regisztrálja. A statisztikai adatok elemzésénél figyelemmel kell lennünk arra is, hogy a gyermek- és fiatalkori bűnözés abszolút számai, korösszetétele, tendenciái jelentősebb mértékben függnnek a demográfiai adatoktól, folyamatoktól, mint a bűnözés egyéb szegmensei. A gyermekkorúak és a fiatalok össznépességén belüli arányváltozása önmagában is hatással van a gyermek- és fiatalok (bűn)elkövetők számának alakulására.

A fiatalok bűnelkövetőkkel kapcsolatos hazai statisztika adatai is a bűnismétlők folyamatos jelenlétét mutatják. Az

adatok szerint ugyan továbbra is az elsőbűntényesek teszik ki az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők döntő többségét, az ERÜBS adatai szerint közöttük egyenletesen növekszik a visszaesőnek nem minősülő bűnismétlők aránya.

A fiatalkorúak egy csoportjánál azonban nemcsak az alkalmazott szankciónak, de az éppen folyó büntetőeljárásnak sincs visszatartó ereje. Ezt a jelenséget igazolják az 1. számú ábra adatai is, amely szerint az ismertté vált fiatalkorú bűnelkövetők negyede a próbaidő, a büntetőeljárás hatálya vagy az utógondozás alatt követte el az újabb bűncselekményét.

1. számú ábra
A fiatalkorú a bűncselekmény elkövetésekor...

Óhatatlanul adódik a kérdés: van-e összefüggés a szankciók végrehajtási hatékonysága és a fiatalkorú bűnismétlők számának növekedése között?

Az empirikus vizsgálat eredményei

Kutatásunk a fiatalkorúakkal szemben alkalmazott vádhasztás jogintézményét, valamint a javítóintézeti nevelés, illetve a végrehajtandó szabadságvesztés hatékonyságát vizsgálta. A vizsgálat alapmintáját a 2004-es évhez generáltuk, és azokat vontuk be a vizsgálatba, akikkel szemben

- a *vádemelés elhalasztása* 2004. január 1. és december 31. között megkezdődött,
- akiket a *javítóintézetekből* (Aszód, Debrecen) 2003–2004 folyamán elbocsátottak, illetve
- akiket a *tököli büntetés-végrehajtási intézetből* 2003–2004-ben szabadítottak.

A vizsgálati alapminta a szankciók végrehajtását végző intézmények listája alapján alakult ki. A személyi adatok védelmét a kialakított kódszámok rendszer garantálta.

Kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket egyaránt alkalmazó felmérésünk különálló kutatási blokkokból állt:

- 1) *Kérdőíves felmérés*: a fiatalok bünelkövetői út- és profilelemzés érdekében a) 143 javítóintézeti nevelésből elbocsátott és b) 220 vádhalasztás alatt álló fiatal körében kérdőíves felmérést végeztünk. A kérdőíveket felkészített kérdezőbiztosok vették fel. A kérdezőbiztosok azokat a vizsgálati alapmintába bekerült fiatalokat keresték fel, akik a büntetőjogi szankciót végrehajtó intézmény megkeresésére pozitív választ adtak a kutatásban való közreműködésre. A bünelkövető fiatal életútját vizsgáló kérdőív témaköreit jellemzően három időpont köré csoportosítottuk: az általános iskolába kerülés; az első büncselekmény(ek); és a legutolsó szankció alapjául szolgáló büncselekmény(ek) elkövetésének időszaka. A kérdések jellemzően a szocializációs szinterek (család, iskola) értékelésére vonatkoztak, a vizsgált személy családi és iskolai kapcsolataira, a kortárs csoport hatására stb.
- 2) *Ügyforgalmi statisztikaadat-elemzés*: a vizsgálat másik kutatási blokkjában a bünelkövető fiatalok számának nagyságrendjét, a jelenség kiterjedtségét és természetét, valamint a bűnismétlő fiatalok jellemzőit kíséreltük meg feltárni. Ennek érdekében az ügyészeti ügyforgalmi adatokból leválogattuk a vizsgálati alapmintában szereplő fiatalokkal szemben indított eljárásokkal kapcsolatos információkat. A mintában szereplő személyek anonimitását és személyes adataik védelmét szintén kódszámok rendszer garantálta, olyannyira, hogy a két kutatási blokk adatai sem voltak egymásnak megfeleltethetők. Az alapmintában szereplő 1295 személlyel szemben

15 698 eljárás folyt (az adatkeresés utolsó időpontja 2007. augusztus). A minta tisztítása után a fiatalokú elkövetők ellen indult eljárásokkal kapcsolatos elemzés 1196 kódszámmal azonosított személlyel, illetve 12 406 eljárással kapcsolatos információkat tartalmazza.

A kérdőíves felmérés eredményei

A minta leírása

A kérdőíves kutatás során két csoportot vizsgáltunk.

1) Az első csoport a javítóintézeti nevelésből 2003–2004-ben elbocsátott fiatalokból állt. A vizsgálat ebben a csoportban teljes körű volt. Kétszázötven kérdőívet szerettünk volna elkészíteni, de az összes cím (552) felhasználásával is csak 143 esetben sikerült megtalálni az elbocsátott fiatalokat. Összességében a sikeres interjúkészítési arány 26% volt. A vizsgálni kívánt populáció sajátosságainak figyelembevételével ennél jobb eredményt nem lehetett elérni. Az ilyen jellegű vizsgálatoknál ezzel az elérési aránnyal lehet számolni.

2) Valamivel jobb volt a helyzet a vizsgálatba bevont másik csoport esetében. A kontrollcsoportnak is tekinthető fiatalokat a vádhalasztás alatt állók közül választottuk ki. A mintába kerülő 513 cím felhasználásával 220 esetben (43%) volt sikeres a kérdőívek felvétele. A megghiúsulási okok között itt is a fellelhetőség hiánya vezet 26%-kal. A mintában szereplők 13%-át nem sikerült megtalálni. Néhányan itt is előzetesen vagy börtönben voltak a vizsgálat idején (7%). A konkrét válaszmegtagadások aránya itt sem érte el a 7%-ot. Az volt a tapasztalatunk, hogy maga az interjúszituáció megteremtése okozta a nehézséget, de ha már létrejött, akkor a fiatalok szívesen válaszoltak a kérdésekre, és nagyon együttműködők voltak. Az ebben a körben elért 43%-os megvalósulási arány jónak tekinthető, mert a „normál populációs” vizsgálatok esetében is általában csak 50% körül alakul ez a mutató.

Összesen tehát 143 javítóintézetből elbocsátott és 220 vádhalasztás alatt álló fiatalal vettük fel a kutatás során használt kérdőívet.

A megkérdezettek szociális háttere

A vizsgálatba kizárólag férfiakat vontunk be, mert az volt a hipotézisünk, hogy a férfiak és nők esetében a szocializációs folyamatok és a bűncselekmények elkövetéséhez vezető történések eltérnek egymástól. A vizsgálatban részt vevők életkori megoszlását mutatja az 1. számú táblázat.

1. számú táblázat
A vizsgálatban részt vevők életkori megoszlása (%)

Kor (év)	Minta típusa		Összesen
	Vádhalasztás	Javítóintézeti nevelés	
16	0,9	0,7	0,8
17	2,7	0,7	1,9
18	18,3	5,7	13,3
19	24,2	7,1	17,5
20	25,1	17,0	21,9
21	21,0	14,9	18,6
22	5,9	25,5	13,6
23	0,5	20,6	8,3
24	1,4	7,8	3,9
Összesen	100,0	100,0	100,0

A korösszetétel kilenc évet ölel fel, a többség 18 és 23 év közötti. A javítóintézetből elbocsátott fiatalok valamivel idősebbek, mint a vádhalasztás alatt állók. A korösszetételnek az összehasonlításakor lesz jelentősége, mert vannak, akik még iskolai tanulmányaikat folytatják, és vannak, akik már dolgoznak.

Munkaerő-piaci helyzet

A vádhalasztás alatt állók 33%-a jár még valamilyen oktatási intézménybe, 16%-uknak nincs munkája, és 8% alkalmi munkából él. A javítóintézetből elbocsátottak 9%-a tanul, míg a megkérdezettek 23%-ának nincs munkája, 10%-uk pedig nem bejelentett alkalmi munkát végez. A foglalkoztatottak között nincs lényeges különbség a két csoport között: többségük segéd- vagy betanított munkás. A vádhalasztás alatt állók között valamivel nagyobb arányban vannak a szakmunkások (5,5 és 3%), de mindkét csoportban csak keveseknek van szakképzésük.

Iskolázottság

Az iskolai végzettséget vizsgálva megállapítható, hogy a vádhalasztás alatt állók szignifikánsan magasabb iskolai végzettségűek (figyelembe véve a még tanulókat). Különösen a szakközépiskolát és gimnáziumot végzettek felülreprezentáltak a vádhalasztásos csoportban. A javítóintézetből elbocsátottak viszont nagyobb arányban szereztek szakmunkás-képesítést, ez valószínűleg éppen a javítóintézeti nevelésnek tulajdonítható. Mindkét csoportból egyetlen embernek van felsőfokú végzettsége, de a vádhalasztás alatt állók közül néhányan még tovább tanulhatnak.

Iskolázottság tekintetében mindkét csoport lényegesen elmarad az országos átlagtól. A mikrocenzus adatai szerint¹ a 18 és 24 év közötti férfinepesség 2%-a nem fejezte be az általános iskolát, és 35,2%-uknak van általános iskolai végzettsége. Az általunk vizsgált csoportokban ezek az arányok sokkal kedvezőtlenebbül alakultak:

- a javítóintézeti csoportban 14,7% nem fejezte be az általános iskolát,
- a vádhalasztás alatt állóknál ez az arány 8,6%.

A csak nyolc általánost végzettek aránya a két csoportban 57, illetve 59%.

¹ Nők és férfiak Magyarországon 2005. Szociális és Munkaügyi Minisztérium, Budapest, 2006, 60. o.

Devianciák

A mintába kerülő fiatalok esetében megvizsgáltuk, hogy a bűnözésen kívül előfordult-e valamilyen más deviancia eddigi életükben, illetve milyen viszonyban vannak a szenvedélyszerekkel.

Az alkoholfogyasztási szokásokat vizsgálva megállapíthatjuk, hogy nincs lényeges különbség a két csoport ivási szokásai között. A többség alkalmi fogyasztónak vallotta magát, aki havonta egyszer vagy még ritkábban iszik alkoholt. Heti rendszerességgel (két-három alkalommal) 16, illetve 14%-uk iszik. A vizsgált fiatalok nagy valószínűséggel többet isznak, mint amennyit bevallottak, de ami számunkra lényeges: a két vizsgált csoport fogyasztási szokásai nem térnek el egymástól.

A vádhalasztás alatt állók közül hárman kíséreltek már meg öngyilkosságot, a javítóintézetből elbocsátottak közül tizenegyen. Utóbbiak közül öten pedig már többször is. Érdekes, hogy a pszichiátriai kezeléssel nem mutattak korrelációt az öngyilkossági kísérletek, tehát nem a kezelés alatt állók közül kerültek ki az elkövetők. A kísérletek „komolyságát” nem vizsgáltuk, így nem tudjuk, hogy milyen arányban jelentek meg a válaszok között az úgynevezett falcolások (érfelvágásnak induló, de sokszor csak hámsérüléseket okozó bemetszések a csuklón, alkaron), melyek az intézetben élő fiatalok körében gyakrabban fordulnak elő. Ezeket a „kísérleteket” maguk az elkövetők sem tekintik komoly kísérletnek, és sokszor az öngyilkosságot firtató kérdésekre adott válaszokban nem is említik. Így mindenképpen figyelmeztető jelnek kell tekintenünk a csaknem 8%-os előfordulási arányt a javítóintézetet megjárt fiatalok esetében.

Rendszeres kábítószer-fogyasztásról mindkét csoportból két-két fiatal számolt be, de az alkalmi fogyasztók és a kipróbálók szignifikánsan nagyobb arányban fordultak elő a javítóintézeti mintában (6,8 és 20,3%). Figyelembe véve, hogy a hatályos büntető törvénykönyv a drogfogyasztást bűncselekménynek tekinti, és ennek a megkérdezettek jelentős része tudatában van, nagyon valószínű, hogy a tényleges fogyasztási és kipróbálási arányok lényegesen magasabbak a bevallottnál.

Érdekes, hogy az amfetaminfogyasztás tekintetében nincs különbség a két csoport között, de a szerves oldószereket és a keményebb drogokat (ópiumszármazékok, kokain, heroin) a javítóintézetből elbocsátott fiatalok szignifikánsan nagyobb arányban használták. Tehát míg a vádhalasztásos csoport tagjai jellemzően megmaradnak a partidrogoknál a javítóintézetiek körében a droghasználat sokkal szélesebb körű, mind a gyakoriságot, mind a szertípusokat tekintve. A javítóintézetiek fogyasztási szokásai veszélyes tendenciát vetítenek előre. Minél többször és minél többféle drogot próbál ki valaki, annál valószínűbb, hogy függőség alakul ki, és valamelyik drog rabjává válik.

Gyermekkor, család

A megkérdezettek közül mindössze ketten mondták azt, hogy gyermekkorukban nevelőintézetben (állami gondozásban) éltek.

A családi összetételnél első megközelítésben nem találtunk lényeges különbséget a két vizsgált csoport között. A többség családban, édesanyával (96, 93%) és édesapával él (87, 85%). Az első különbség a testvérek számában mutatkozik. A javítóintézeti mintában szereplő fiataloknak szignifikánsan több testvérük van, a harmadik és negyedik testvér már kétszer olyan gyakran fordul elő, mint a vádhalasztásos csoport tagjainál.

Kutatási hipotézisünk szerint a családot olyan erős szupportív tényezőnek tekintettük, amely jó működés esetén képes megóvni a fiatalokat, illetve a bűncselekmény elkövetése után meggátolhatja a bűnisméltést. E hipotézis igazolása érdekében több kérdéssel igyekeztünk felderíteni, illetve kategorizálni a család működését és a családtagok közötti kapcsolat erősségét, minőségét.

A családi kapcsolatok erőssége

Az egyes, a kérdezett számára releváns személyekre (édesanya, édesapa, nagyszülők, testvérek) adott pontszámokat átlagoltuk, majd az átlagokat összesítettük és elosztottuk az értékelt személyek számával. Az így kapott értéket a kerekítés szabályai szerint visszakonvertáltuk egy ötfokú skálára, és ez lett a családi kapcsolatok mérőszáma. A kapott eredményeket mutatja a 2. számú táblázat.

2. számú táblázat

A családi kapcsolatok erőssége és minősége a generált értékek szerint (%)

A családi kapcsolat	Vádhalasztás	Javítóintézeti nevelés	Összesen
Nagyon rossz	0,5	0,0	0,3
	3,6	7,8	5,3
	13,4	25,0	18,0
	26,8	30,5	28,3
Nagyon jó	55,7	36,7	48,1
Összesen	100,0	100,0	100,0

Pearson Chi-Square Asymp. Sig. (2-sided) 0,004

A minőségi mutatók szerint a javítóintézeti nevelésben részesülő fiatalok esetében a családi kapcsolatok minősége lényegesen rosszabb volt, mint a másik csoportban. Ez azt jelzi, hogy a felszínen hasonló tulajdonságokkal jellemezhető családok működés közben jelentősen eltérő viselkedést mutattak.

Iskola

Az iskola mint korai szocializációs színtér – hipotézisünk szerint – szintén jelentős szerepet játszhat abban, hogyan alakul egy-egy fiatal sorsa. Az iskolával (általános iskola) kapcsolatos viszonyulást három kérdésből álló blokk segítségével próbáltuk meg feltérképezni. A kérdések elsősorban az osztálytársakhoz való viszonyt és az iskolával kapcsolatos érzelmi emlékeket igyekeztek felderíteni.

Mindkét vizsgált csoportban magas volt az évisméltések száma. A „vádhalasztásos” almintában a megkérdezettek 42%-a ismételt évet legalább egyszer, de 17%-uk többször is. A javítóintézetből elbocsátott fiatalok esetében még rosszabbak az arányok, 77%-uk ismételt évet legalább egyszer, és 22% többször is. Ezek a magas arányszámok mindenképpen azt jelzik, hogy ezek a fiatalok nem tudtak megfelelni az iskolai követelményeknek, ez pedig azzal a következménnyel járt, hogy az iskola esetükben nem tudta betölteni alapvető funkcióit. Az iskola nem nagyon szerette ezeket a fiatalokat, és ők sem nagyon szerették az iskolát. Ez a javítóintézetbe került fiatalok 39%-ára és a „vádhalasztásos” alminta 20%-ára igaz. Egyértelműen pozitív viszonyban a „vádhalasztásos” almintából 17%, a „javítóintézeti”-ből 9% volt az iskolával. Hasonló arányokkal találkozunk az osztálytársakkal kapcsolatos viszonyra vonatkozó kérdés esetében is. A „vádhalasztásos” almintába tartozók 36%-a nyilatkozott úgy, hogy jó viszonyban volt az osztálytársaival, közéjük valónak érezte magát. A javítóintézetből elbocsátott fiataloknak azonban már csak 22%-a mondta ugyanezt.

Azok a fiatalok, akik nem érzik jól magukat az iskolában, és az osztálytársaikkal sem jó a kapcsolatuk, nagyobb eséllyel hagyják el idő előtt az iskola fontos szocializációs színterét. Az iskolai tanulás helyett más elfoglaltságok keresése viszont könnyen antiszociális viselkedési minták és bűnözés felé sodorhatja a fiatalt. Az iskola megtartó erejének erősítése tehát kiemelt fontosságú a bűnmegelőzésben.

Bűncselekmények és az eljárás

A mintába bekerülő fiatalok többsége több bűncselekményt is elkövetett. A kérdésés során arra, illetve azokra a bűncselekményekre fókuszáltunk, amelyek miatt a vádhalasztásra, illetve a javítóintézeti elhelyezésre sor került. Ezek jellemzően az első büntethető korban elkövetett cselekményeket jelölik. A fiatalok egy része már gyermekkorában is követett el bűncselekményeket, azokban az esetekben azonban az eljárást – büntethetőséget kizáró ok miatt – meg kellett szüntetni. Az ilyen előzményeknek sokszor jelentős hatásuk lehet a későbbi eljárás menetére is.

Az adatgyűjtéskor arra törekedtünk, hogy az első bűncselekményekről és az elkövetés körülményeiről szerezzünk információt, a később elkövetett cselekményeket a kutatás másik szakaszában vizsgáltuk.

A két vizsgált csoportba tartozó fiatalok által elkövetett bűncselekmények összetétele szignifikánsan különbözik egymástól. A vádhalasztás alatt álló elkövetők esetében a három leggyakoribb bűncselekmény: a lopás (37,3%), a garázdaság (15%) és a rongálás 13,2% volt.² A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok esetében a leggyakoribb bűncselekmények listáját a rablás vezeti (32,2%), második helyen itt is a lopás szerepel (28,7%), és harmadik a lopás egy minősített esete a betöréses lopás (15,4%). A testi sértést elkövetők aránya mindkét mintában 5% volt. A javítóintézeti mintában szereplő fiatalok nagyobb arányban követtek el súlyosabb megítélés alá eső cselekményeket.

Nemcsak a cselekmények összetétele volt különböző, hanem az elkövetés módja is. Eltérően alakult a két csoportba tartozó fiatalok szerepvállalása is a cselekmények elkövetésében. A vádhalasztás alatt állók jellemzően egyedül követtek el a bűncselekményeket, a javítóintézeti mintában szereplők esetében sokkal gyakoribb volt a csoportos elkövetés, és gyakrabban szerepeltek társtettesként az ügyekben (3. számú táblázat).

3. számú táblázat

Az elkövetők szerepe a bűncselekményekben (%)

Kérdezett szerepe a bűncselekményben	Vádhalasztás	Javítóintézeti nevelés	Összesen
Tettes	61,5	38,8	52,4
Társtettes	19,7	23,0	21,0
Csoportos	8,2	27,3	15,9
Felbujtó	0,5	0,7	0,6
Fizikai bűnsegéd	6,7	7,2	6,9
Pszichikai bűnsegéd	3,4	2,9	3,2
Összesen	100,0	100,0	100,0

² Gyakran alkalmazzák a vádhalasztás intézményét a kábítószer-fogyasztással kapcsolatos bűncselekmények esetében (8%), de ezeket a cselekményeket a mintaválasztásnál kiszűrtük, mert azt gondoljuk, hogy ennek a bűncselekménycsoportnak a többiekétől eltérő jellegzetességei vannak, és félre vinné az elemzésünket, ha összekeverednének a többi esettel.

A bűncselekmények elkövetésekor tapasztalható eltérő szerepvállalás a cselekmények elkövetéséhez vezető út különbözőségére is utal. A javítóintézeti fiatalok számára valószínűleg sokkal fontosabb a kortárscsoport szerepe, a társak nagyobb jelentőséggel bírnak. Az eltérés a két csoport között részben az elkövetett cselekmények jellegéből adódik. A lopás lehet individuális cselekedet, de a rablás és a betöréses lopás rendszerint több elkövető együttműködése révén valósul meg. De azt gondoljuk, nem a véletlenen múlik, hogy ki milyen bűncselekményt követ el, és milyen elkövetési módot választ. A csoportos elkövetési módok választásának gyökereit a korai szocializációs hatásokban találhatjuk meg. A javítóintézeti mintában szereplő fiatalok nagyobb családokban nevelkedtek, több testvérük volt, de a szülőkkel való kapcsolatuk kevésbé volt együttműködő. Valószínűleg már a korai életszakaszban felértékelődött számukra a kortárs- (gyerek-, illetve fiatakorúakból álló közösségek) csoportok szerepe. Az iskolában azonban nem találtak megfelelő, őket elfogadó társakat, így más csoportok felé fordultak, az iskolán, családon kívül.

Az eljárás

Az eljárás az elkövető szempontjából a lebukással kezdődik, ezért kíváncsiak voltunk, hogy mennyi idő telik el az elkövetés és a lebukás, az eljárás elindítása között. Ebben nem volt lényeges különbség a két csoport tagjai között (4. számú táblázat).

4. számú táblázat

Mennyi idő telik el az elkövetéstől az eljárás megindulásáig? (%)

Lebukás ideje	Vádhalasztás	Javítóintézeti nevelés	Összesen
Az elkövetéskor (tetten érés)	42,7	32,2	38,6
Néhány nap múlva	29,5	30,8	30,0
Egy hónapon belül	15,9	16,1	16,0
Fél éven belül	9,5	11,9	10,5
Egy éven belül	0,9	4,2	2,2
Később	0,5	3,5	1,7
Nincs válasz	0,9	1,4	1,1
Összesen	100,0	100,0	100,0

A „vádhalasztásos” almintában valamivel magasabb a tettenérések aránya, ami talán a gyakorlatlanság számlájára írható. Örvedetes azonban, hogy mindkét csoport esetében csaknem 90%-os arányban maximum egy hónapon belül fény derül az elkövetett cselekményekre, és el is fogják az elkövetőket. Ilyen kedvező arányokra a kutatás megkezdésekor nem számítottunk, de nincs okunk kételkedni az adatok validitá-sában, mert inkább a későbbi felderítés irányába való torzításnak lennének ésszerű indokai. (A ténylegesnél ügyesebb elkövetőnek tüntethetnék fel magukat a megkérdezettek.)

Egy érdekes kérdésünkre adott válaszok azonban kicsit módosítják ezt a kedvező képet. Azt is megkérdeztük az elkövetőktől, hogy kiderült-e minden általuk elkövetett cselekmény az eljárás alatt. Mivel az elkövetői oldalt vizsgáló önbevallásos felmérés ritkán készül Magyarországon³, nincs összehasonlítási alapunk, de esetünkben jól működött ez a kérdés, és elgondolkodtatók az eredmények. A „vádhalasztásos” almintában a megkérdezettek 93%-a azt állította, hogy minden általa elkövetett cselekményre fény derült, és csak kevesen mondták, hogy megúszták a felelősségre vonást egy-két korábbi bűncselekményükért. A javítóintézeti csoportban azonban már csak 77,6% állította, hogy valamennyi cselekménye kiderült. A megkérdezettek 21%-a⁴ viszont bevallotta, hogy követett el olyan bűncselekményeket, amelyekért nem vonták felelősségre, 9%-uk több ilyen bűncselekményt is említett. Ha figyelembe vesszük, hogy ezek a delikvenssek rendszerint súlyosabb bűncselekményeket követnek el, akkor még agasztóbbnak tűnik ez az arány.

Kényszerintézkedések

Az előzetes letartóztatások száma és aránya az elkövetett cselekmények súlyához igazodik, így nem meglepő, hogy a javítóinté-

3 Az ilyen jellegű kriminológiai vizsgálatoknak már viszonylag jelentős múltjuk van elsősorban az angolszász országokban. Például Offending, Crime and Justice Survey (OCJS) is the national longitudinal, self-report offending survey for England and Wales. 2003, 2006 Az első ilyen jellegű hazai felmérésre lásd: Kerezzsi Klára – Parti Katalin (szerk.): Látens fiatalokori devianciák. Fiatalokori devianciák egy önbevalláson alapuló felmérés tükrében – ISRD–2. ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék–Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2008

4 Azért nem 22,4%, mert ennél a kérdésnél volt néhány válaszhiány.

zetből elbocsátottak sokkal nagyobb arányban és hosszabb ideig voltak előzetesben, mint a vádhalasztás alatt állók. Az eltérés jelentős: a „vádhalasztásos” almintában az előzetesben töltött napok száma átlagosan három, a javítóintézetieknél az átlag 91,8 nap. Utóbbi – figyelembe véve, hogy fiatakorúakról van szó – nagyon magas érték. A leghosszabb idő 540 nap (!) volt.

Az eljárások tartama

Általában is jellemző az eljárások elhúzódása, míg örvendetes, hogy a bűncselekmény után hamar kézre kerülnek a tettesek, addig az eljárás végére időnként nagykorú lesz az elkövető (5. számú táblázat).

5. számú táblázat

A lebukástól a jogerős ítéletig tartó idő (%)

Az eljárás befejeződik	Vádhalasztás	Javítóintézeti nevelés	Összesen
Az elkövetés évében	57,3	32,8	47,6
Egy év múlva	33,9	40,0	36,3
Két év múlva	7,3	22,4	13,2
Három év múlva	0,5	3,2	1,6
Négy év múlva	1,0	1,6	1,3
Összesen	100,0	100,0	100,0

A javítóintézeti minta esetében tapasztalható hosszabb eljárási idők részben valószínűleg a bonyolultabb esetekkel és a több érintettel magyarázhatók, de fiatakorúak esetében a kétéves vagy azt meghaladó eljárások megengedhetetlenül hosszúnak tűnnek. Az eljárások elhúzódása azért is aggályos, mert az eljárás alatt állók egy része, a „vádhalasztásos” almintából 3%, a „javítóintézeti” almintából 12%, újabb bűncselekményeket követett el közben.

A javítóintézetrel kapcsolatos kérdések⁵

A javítóintézeti nevelésre ítélt fiatalok a fiatalok bünelkövetők speciális csoportja. A többi bünelkövetővel összehasonlítva azt állapíthatjuk meg, hogy ez a csoport sokféle hátránnyal, deprivációval terhelt. Az „átlagos” bünelkövetőknél kedvezőtlenebb anyagi helyzetben élnek, rosszabb az iskolai teljesítményük, kevésbé iskolázottak, családi kapcsolataik felszínesebbek, kevesebb segítségre számíthatnak a rokonaitól, családjukban nagyobb arányban találunk büntetett előéletű rokonokat, és súlyosabb bűncselekményeket követnek el, sokszor nagyobb gyakorisággal. E nehezítő tényezőket mindenképpen figyelembe kell venni a javítóintézeti nevelés hatékonyságának és lehetőségeinek vizsgálatakor.

Kik kerülnek javítóintézetbe?

A javítóintézetbe jellemzően már valamilyen „súlyosabb” bűncselekmény elkövetése után, bírói ítélettel érkeznek a fiatalok. Az általunk megkérdezett csoport tagjai átlagosan 16 éves korukban kerültek be az intézetbe. Saját megítélésük szerint 95%-uk megértette, miért került be, és ott milyen szabályok és kötelezettségek vonatkoznak rá. Érdekes viszont, hogy csak 49%-uk tekintette egyértelműen büntetésnek az intézetbe kerülést, ötéjük egyáltalán nem büntetésnek élte meg a „beutalást”.

Visszagondolva, 69%-uk egyértelműen hasznosnak tartja az intézetben töltött időt. További 19% részben hasznosnak, és csak 9%-uk tekinti elvesztegetett időnek a bentlételet. Ezek az arányszámok mindenképpen kedvezők, hiszen egy szabadságmegvonással járó büntetésről van szó, és ennek ellenére a megbüntetettek többsége legalább utólag hasznosnak tekinti az intézkedést, még akkor is, ha a büntetés kiszabásakor nagyon kétségbeesettnek (48%) és elkeseredettnek (39%) érezte magát.

A büntetés jelleg leginkább a szökések alakulásában érhető tetten. A megkérdezettek harmada kísérelt meg legalább egyszer szökést az intézetből, de csak 7,7%-uk próbálkozott

⁵ A javítóintézetrel kapcsolatos kérdéseket értelemszerűen csak az onnan elbocsátott fiataloknak tettük fel, a vádhalasztás alatt állók esetében a pártfogó felügyelettel kapcsolatos kérdések szerepeltek a kérdőívben.

többször is illegális távolmaradással. A megkérdezettek csaknem fele az intézeti nevelés alatt szabálykövető volt, de a szabálysértéseket elkövetők sem számoltak be extrém vagy megalázó büntetésekről. A büntetések általában valamilyen kedvezmény megvonását jelentették, és a fiatalok az elkövetett szabályszegésekkel arányban állónak tartották.

A nevelőkkel való kapcsolatáról kifejezetten pozitív véleményt adtak a megkérdezettek (6. számú táblázat).

6. számú táblázat
Kapcsolat a nevelővel

A kapcsolat minősítése	Gyakoriság	Százalék
Nagyon rossz	1	0,7
Roszs	1	0,7
Semmilyen	6	4,2
Jó	80	55,9
Nagyon jó	51	35,7
Nincs válasz	4	2,8
Összesen	143	100,0

A nevelőkkel való kapcsolatát a megkérdezettek elsőprő többsége jónak vagy nagyon jónak tartotta. Ez mindenképpen azt mutatja, hogy az ott dolgozók magas szintű nevelői tevékenységet folytatnak. A vizsgálatban részt vevő fiataloknak csak kis hányada (8%) mondta, hogy nem volt olyan felnőtt az intézetben, akivel jó kapcsolatot tudott volna kialakítani. A többieknek nemcsak a nevelőikkel, de az intézetben dolgozó többi felnőttel is megfelelő, sőt jó kapcsolatot sikerült teremteniük.

Összetűzések, illetve konfliktusok az intézeten belül jellemzően nem a felnőttekkel, hanem a csoporttársakkal fordultak elő. De a megkérdezetteknek csak kis hányada emlékszik úgy, hogy bántalmazták is a csoporttársai (16%). A többségnek jó kapcsolata volt a társaival, ami azért érdekes, mert a kinti iskolában jellemzően nem sikerült beilleszkedniük, nem az iskolatársak jelentették számukra a megfelelő társaságot. Valószínűleg az azonos élethelyzet, a hasonló sors hozza köze-

lebb az intézeti társakat egymáshoz, erre utal az is, hogy a sorsközösség megszűnése után a kapcsolatok megszakadnak. A megkérdezettek többsége (64%) nem tartja már a kapcsolatot az intézeti társakkal, és csak 15%-ban sikerült tartós barátokra szert tenniük.

A bűnmegelőzés szempontjából is hatékonyak tűnik az intézeti nevelés, mert az intézeti tartózkodás ideje alatt csak a csoporttagok 8%-a követett el újabb bűncselekményt, bűncselekményeket. Ez a 8% tekinthető a kemény magnak, akik nem adják fel korábbi „értékeiket”, nem változtat rajtuk az intézeti nevelés.

A megkérdezettek átlagosan két évet töltöttek az intézetben, de a néhány hónapos benntartózkodástól a többéves büntetésekig jelentős eltérések vannak. Érdekes, hogy a benn töltött idő nem mutatott korrelációt a változást mérő változókkal. Vagyis az intézeti nevelés időtartamának nincs jelentősége a bekövetkező változások vonatkozásában. Lehetséges, hogy pusztán a büntetés ténye képes kiváltani, elindítani a tapasztalt kedvező irányú változásokat. De talán nem szabad ilyen messzire menni a következtetésekben, mert a hat hónapot, vagy annál rövidebb időtartamot benn töltők aránya nem érte el a 10%-ot, így a hosszabb idejű büntetését töltő többség véleménye elfedheti e kisebbség eltérő jellegzetességeit.

Az intézetben töltött idő értékelése

Általános véleménykérdésként megkérdeztük, hogy szerintük mi volt a három legjobb dolog az intézetben. A nyílt kérdésre adott válaszok jól érzékeltetik az intézetbe kerülő fiatalok helyzetét, életkörülményeit. A leggyakoribb válaszok a tanulóssal, sporttal, munkával kapcsolatosak. Sokan itt fejezik be az általános iskolát vagy szereznek szakképesítést. Az idősebbek rendszeres munkalehetőséghez jutnak. Mint minden fiatalnak, az intézetben élőknek is fontos a sport, a mozgás és a közös szabadidős tevékenységek. Sokat elárul a kinti életkörülményeiről, lehetőségeikről az az elszomorító tény, hogy többen említették a rendszeres étkezési lehetőséget, a megfelelő ellátást, a tiszta, rendezett körülményeket mint a három legjobb dolog egyikét. Az erre a kérdésre adott válaszok esetében is gyakran felbukkantak

a nevelőkkel kapcsolatos kedvező tapasztalatok, ami megerősíti a korábbi kérdésnél tapasztalt nagyon pozitív kép validitását.

A többség olyan lehetőségeket és körülményeket tapasztalhat meg, amelyek nagyon hiányoztak a korábbi életükből.

A három legrosszabb dologra vonatkozó kérdésnél egyértelműen a bezártság és a család hiánya szerepel az élen. A jóval nagyobb szabadsághoz szokott fiatalok nehezen alkalmazkodnak a zárt intézet rendjéhez. A szabályokhoz kötött napirend betartása sokaknak okozott nehézséget, gyakran emlegették a korai ébresztőt, és a korai lefekvést mint legrosszabb dolgokat. Többen kevesellték az eltávozások gyakoriságát. Érthető, hogy szabadabb életre vágnak a benn lévő fiatalok, de végül is büntetésüket töltik, és annak egyik célja, hogy valamilyen hátrányt okozzon a megbüntettetteknek.

Milyen területeken hozott változást az intézeti nevelés?

Több, a mindennapi életet jellemző területen igyekeztünk felderíteni az intézeti nevelés hatását. Az egyes területekre vonatkozó válaszokat egy ötfokú skálán mértük, ahol az 1-es azt jelentette, hogy sokat romlott, az 5-ös pedig azt, hogy sokat javult. A kérdésekre adott válaszok átlagát és szórását foglalja össze a 7. számú táblázat.

7. számú táblázat
A javítóintézeti nevelés hatása

A változások típusai	Válaszolók száma	Hiányzó válasz	Átlag	Leggyakoribb válasz	Szórás
Családi kapcsolatok változása	136	7	4,12	5,00	1,068
Lelkiállapot változása	132	11	3,73	4,00	1,253
Alkoholfogyasztási szokások változása	110	33	3,68	3,00	1,116
Egészségi állapot változása	128	15	3,61	3,00	1,231
Baráti kapcsolatok változása	136	7	3,57	3,00	1,375
Droghasználati szokások változása	96	47	3,55	3,00	1,187
Lakás viszonyok változása	133	10	3,44	3,00	1,221
Szakképzettség változása	122	21	3,33	3,00	1,243
Anyagi helyzet változása	134	9	3,19	3,00	1,287
Munkavállalási lehetőségek változása	129	14	3,17	3,00	1,398

Egyértelmű és leginkább egységes javulás a családi kapcsolatok alakulásában mutatható ki. A megítélés egységességét jelzi a legalacsonyabb szórás érték, és a javulást tapasztalók nagy számát a leggyakrabban adott érték ebben az esetben az 5-ös volt. Úgy látszik, hogy a különválás erősítette a családi kapcsolatokat. Mindkét fél megtapasztalhatta, hogy milyen a másik nélkül élni. A fiatalokban a bezártság és elszigeteltség hatására felértékelődik a családi kapcsolat, még akkor is, ha korábban nem is volt annyira felhőtlen. A család számára is nő az átmenetileg elveszített családtag „értéke”.

A második javulást felmutató terület a „lelkiállapot változása”. A javulás mértékét jelzi a 3,73-os átlagérték és a leggyakrabban adott 4-es osztályzat. Az intézet rendezett, szabálykövető életrendje, úgy látszik – a berzenkedés ellenére –, jó hatással van a fiatalokra. A szórás magasabb értéke azt jel-

zi, hogy a vizsgált csoport nem egységes ebben a kérdésben: vannak, akiknél inkább negatív következménnyel járt a bezárttság.

Inkább a javulás irányába mutat az alkoholfogyasztási szokások változása és az egészségi állapot változása is. Ezek szintén a rendszeres életmóddal hozhatók összefüggésbe, ami a kikerüléssel rendszerint megszűnik, így az esetleges pozitív hatások elenyésznek.

Érdekes, hogy a szakképzés, szakképzettség változása ilyen gyengén szerepelt, hiszen sokan az intézetben szereznek szakképesítést, vagy legalábbis elkezdik a szakmunkásképző iskolát. Ez lehet a rossz szereplés magyarázata is, hogy nem töltenek bent elég időt a befejezéshez, és a kikerülés után nem folytat(hat)ják tanulmányaikat (hiszen erre lehetőségük se nagyon akad), így valóban nem következik be érdemi változás a szakképzettségben (8. számú táblázat).

8. számú táblázat

Milyen területen érzékeltek javulást az intézeti nevelés után?

A javulás jellege	Válaszolók száma	Hiányzó válasz	Átlag	Leggyakoribb válasz	Szórás
Az intézeti nevelés segít abban, hogy felhagyjak a bűnözéssel	138	5	4,22	5,00	1,232
Az intézeti nevelés segít abban, hogy ne kerüljek összeütközésbe a törvénnyel	137	6	4,20	5,00	1,168
A benti nevelőmet mindig meg tudtam keresni, ha bajba kerültem	138	5	4,16	5,00	1,274
Az intézeti nevelés segített abban, hogy megfelelően elredezsem a régi problémáimat	137	6	3,94	5,00	1,403
Volt olyan problémám, amelyben segíteni tudott	135	8	3,70	4,00	1,492

A vizsgált területeken a megkérdezettek egyértelműen pozitív tapasztalatokról számoltak be. A legnagyobb javulást a törvénysértések elkerülésében tapasztaltunk. A fiatalok többsége úgy gondolja, hogy: „Az intézeti nevelés segít abban, hogy felhagyjak a bűnözéssel.” Ez a válaszlehetőség kapta a legmagasabb pontértéket, aránylag alacsony szórás mellett, ami

azt jelzi, hogy a megkérdezettek véleménye ebben a kérdésben viszonylag egységes. A változás tényleges voltát megerősítik a kicsit más megfogalmazásban, de hasonló tartalommal bíró kontrollkérdésre adott válaszok. Az intézetből elbocsátottak többsége (74%) egyetért abban, hogy az intézeti nevelés segít abban, hogy ne kerüljenek összeütközésbe a törvénnyel. Ezek a válaszok azt jelzik, hogy a javítóintézeti nevelés eléri alapvető célját, és segíti a gondozottakat a normatartó viselkedés kialakításában.

Ez a véleményblokk is megerősítette, hogy a fiataloknak jó a kapcsolatuk a nevelőkkel. Az intézetből elbocsátottak 77%-a úgy gondolja, hogy a benti nevelőjét mindig meg tudta keresni, ha bajba került, és meg tudta vele beszélni a problémáját. Ez a rendkívül magas bizalmi index az intézeti nevelők jó munkáját dicséri.

Az intézetben töltött idő a megkérdezettek kétharmadának segített más, nem a bűncselekményekkel kapcsolatos problémák megoldásában is, és javította a fiatalok általános problémamegoldó képességét.

A bűncselekményekkel kapcsolatos attitűdök

Végül egy kérdéscsoport segítségével, a bűnözéssel, bűncselekményekkel kapcsolatos attitűdöket igyekeztünk felderíteni. A javítóintézetből elbocsátott fiatalok bűnözéssel kapcsolatos attitűdrendszerének áttekintésekor már nem olyan kedvező kép rajzolódik ki, mint amit az intézeti hatásokról detektálhattunk. Az attitűdök biztató szegmensét a bűncselekmények elkövetésével és a bűnözői életmód elutasításával/elfogadásával kapcsolatos nézetek jelentik. (A bűnözéssel kapcsolatos attitűdkérdések című táblázat utolsó három kérdése.) A vizsgált fiatalok öndefiníciója azt mutatja, hogy nem „professzionális” bűnözőként tekintenek önmagukra. Döntő momentum, hogy ne tekintsék önmagukat bűnözőnek azért, mert bűncselekményt követtek el, ez fontos határvonal; ha valaki átlépi és bűnözőként definiálja önmagát, akkor számára már nincs visszaút a normakövető társadalomba (9. számú táblázat).

9. számú táblázat

A bűnözéssel kapcsolatos attitűdkérdések

	Válaszolók száma	Hiányzó válasz	Átlag	Leggyakoribb válasz	Szórás
Bizonyos fiatalok abba akarják hagyni a bűnelkövetést	135	8	3,55	4,00	0,688
Bizonyos fiatalok megtalálják a módját annak, hogy ne kövessenek el bűncselekményt	137	6	3,38	4,00	0,806
Bizonyos fiatalok ismernek olyan személyeket, akik segíteni fognak nekik abban, hogy ne kerüljenek bajba ismét	131	12	3,28	3,00	0,835
Bizonyos fiatalok úgy gondolják, hogy a családjuk szomorú a történetek miatt	136	7	3,20	3,00	0,876
Bizonyos fiatalok sajnálják, hogy kárt és bajt okoztak	135	8	2,97	3,00	0,922
Bizonyos fiatalok valamilyen módon helyre akarják állítani azt a kárt, amelyet okoztak	134	9	2,74	3,00	0,988
Bizonyos fiatalok úgy gondolják, hogy minden rendben van azzal, hogy bűncselekményt követtek el	134	9	1,34	1,00	0,695
Bizonyos fiatalok bűnözőként tekintenek magukra	138	5	1,33	1,00	0,674
Bizonyos fiatalok úgy gondolják, hogy ismét bűncselekményt fognak elkövetni	136	7	1,17	1,00	0,524

A vizsgálatunkban részt vevő fiatalok többsége (76%) nem tartja elfogadhatónak bűncselekmények elkövetését, és úgy gondolják, hogy nem fognak bűncselekményt elkövetni. Van azonban egy kisebbség, és ennek tagjai már átlépték a határt. A megkérdezettek 7%-a bűnözőnek tartja önmagát, és nem talál kivetnivalót abban, hogy bűncselekményeket követ el, és jövőképében is szerepel a törvénszegő magatartás. Rájuk ebben a vonatkozásban nem hatott a nevelőintézeti tartózkodás. Nem sikerült beilleszkedniük az intézet rendjébe, leginkább ők próbálkoztak szökéssel, és inkább büntetésként élték meg az ott-tartózkodást, nem sikerült megtalálniuk a hasznos oldalát. A bűnözéssel kapcsolatos megengedő és elfogadó attitűd

azt valószínűsíti, hogy ők sokat foglalkoztatják majd az igazságszolgáltatás szakembereit.

A vizsgálatban részt vevő fiatalok többségének a bűnözéssel kapcsolatos attitűdjei bizakodásra adnak okot, válaszaik szerint elutasítják a bűnözői életmódot, és legalábbis törekednek a normakövető magatartás kialakítására. A törekvés várható sikerességét azonban beárnyékolja egy tényező. Ez pedig a sértettekkel és az okozott kárral kapcsolatos attitűdjük. Régóta ismert pszichológiai jelenség a bűnelkövetők azon törekvése, hogy a bűncselekményeik áldozatait elszemélytelenítsék, ily módon igyekeznek önmaguk számára elfogadhatóvá tenni a velük kapcsolatos viselkedésüket. Az áldozat iránti empátia, ha meg nem is akadályozza minden esetben, de legalábbis nagyon megnehezíti a bűncselekmény elkövetését. Az egészséges személyiségű emberek megbánást tanúsítanak, ha valakinek kárt, sérülést okoztak, és igyekeznek valamilyen módon reparálni azt. A rendszeres bűnelkövetőknél azonban ez a megbánás elmarad, és a helyreállításra, kárpótlásra sem törek-szenek; a megkérdezettek válaszaiban sajnos éppen ez utóbbi magatartásra utaló jelekkel találkozhatunk.⁶

A két ezzel kapcsolatos kérdésre adott válaszok átlaga nem éri el a hármat. A kemény bűnözői magot jóval meghaladó mértékben, 20-25%-os arányban fordultak elő olyan válaszok, amelyekből a megbánás hiányára és helyreállítás iránti igény elégtelenségére lehet következtetni. Ami azt jelzi, hogy kétségtelenül vannak eredményei a javítóintézeti nevelésnek, de ha a fiatalok nem kapnak további segítséget a normakövető magatartás megtartásához, akkor jelentős részben újra a bűn útjára léphetnek.

Összegzés

A kutatásban nagyon kedvező kép rajzolódott ki a javítóintézetekről. A bekerülő fiatalok többsége nem büntetésenként, hanem egyfajta segítségként élte meg az ott töltött időt, amely lehetőséget adott nekik, hogy szakítsanak korábbi magatartásukkal,

⁶ Hasonló megállapításra jutottunk egy korábbi vizsgálatunkban. Kerezsi Klára – Kó József: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. IM Országos Bűnmegelőzési Bizottság Titkársága, Budapest, 2006

és ehhez a folyamathoz megfelelő segítséget is kaptak. Az intézetekben dolgozó nevelők rendkívül jól szerepeltek. A fiataloknak kedvező tapasztalataik vannak velük kapcsolatban, és az összegyűjtött adatok azt bizonyítják, hogy a többségnek valós és hasznos segítséget nyújtottak. A vizsgálat eredményei szerint a javítóintézeti elhelyezés nagyon hasznos jogintézmény, a bekerülő speciális populáció számára reális lehetőséget teremt életvezetési problémáik egy részének megoldására, és több területen javítja az intézetben nevelt fiatalok esélyeit.

A vádhalasztáshoz kapcsolódó pártfogó felügyelet jellemzői⁷

Ritter⁸ kutatásai már korábban is jelezték, hogy az ügyészek véleménye megoszlik a vádhalasztás jogintézményéről, bár nem a jogintézményt magát, hanem annak alkalmazhatóságát tartják problémának. Kutatásunkban éppen ezen intézmény szerepének és hatásosságának vizsgálatára volt lehetőségünk.

A vádhalasztás alatt állók jellemzői

A kutatásban megkérdezett fiatalok szociális jellemzőinek vizsgálata azt bizonyította, hogy a vádhalasztás alatt álló bűnelkövetők sokkal kedvezőbb helyzetben vannak, mint a javítóintézeti nevelésre ítélték. Családi kapcsolataik stabilabbak, jobb anyagi körülmények között nevelkedtek, és élnek, jobban teljesítenek az iskolában, iskolázottabbak és jobbak a munkaerő-piaci pozícióik.

A vádhalasztás jogintézményének viszonylagos újszerűsége ellenére a fiataloknak nem okozott gondot a hozzá kapcsolódó szabályok és teendők megértése: 98%-uk nyilatkozott úgy, hogy teljesen tisztában volt az intézkedés kiszabásakor a rá váró kötelezettségekkel.

A kötelezettségek között szerepel a pártfogó felügyelet elrendelése, ezt az intézkedést a megkérdezettek 60%-a többé-

7 Ezt a kérdésblokkot csak a vádhalasztás alatt állóktól kérdeztük, de néhány kérdés esetében lehetőség volt a másik csoporttal történő összehasonlításra.

8 Ritter Ildikó: A kábítószer-bűncselekményt elkövetőkkel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása jogintézmény monitorozása. Kutatási beszámoló. OKRI, Budapest, 2003, 61. o.

kevésbé büntetesként értékelte, és csak 40%-uk látott benne segítő szándékot. Menet közben jóval kedvezőbbé vált a felügyelet megítélése. A kérdezés időpontjában a fiatalok 82%-a hasznosnak tartotta a pártfogó felügyelet alatt eltöltött időt, és csak kis hányaduk érezte teljesen feleslegesnek.

A pártfogó felügyelet működése

A kutatás folyamán igyekeztünk kideríteni, hogy a pártfogó felügyelet mennyire képes megfelelni a vádhalasztás alkalmazása során vele szemben támasztott követelményeknek. A gyakorlatban hogyan működik a pártfogás, és milyen kapcsolat alakul ki a pártfogó és ügyfele között.

A megkérdezettek 77%-a saját bevallása szerint komolyan vette a pártfogóval való kapcsolattartást, és igyekezett betartani a neki előírt szabályokat. Sohasem mulasztotta el a pártfogóval megbeszélte találkozót, 10%-uk azonban nem foglalkozott az egész pártfogásosdival, és alig találkozott a pártfogójával. Pedig a pártfogói munka hatékonyságának és működésének legfontosabb eleme az előírt és a pártfogó és ügyfele közötti megállapodás révén kialakított szabályok betartása és betartatása. Éppen ezért lényeges kérdésnek tekintettük, hogy mi történik, ha a pártfogolt nem tartja be a szabályokat.

Korábbi vizsgálatainkból tudjuk⁹, hogy a pártfogók ritkán, jellemzően csak akkor fordulnak az ügyészséghez a szabálysértések miatt, ha a kliensük eltűnt. A kisebb-nagyobb szabálysértések felett inkább szemet hunynak. Sajnos most is ennek a gyakorlatnak a továbbélésével találkoztunk.

Bár a megkérdezettek beszámoltak arról, hogy megszegték a szabályokat, és időnként ez a pártfogó számára is nyilvánvalóvá vált, a legsúlyosabb szankció a pártfogói figyelmeztetés volt. Egyetlen esetben sem számoltak be arról a megkérdezettek, hogy újra az ügyészségre került volna az ügyük, vagy éppen megszüntették volna az elterelést. Pedig a szabálysértések között bűncselekmények elkövetése is szerepelt. A többség (80%) azt állította, hogy mindig betartotta a szabályokat.

⁹ Kerezsi Klára – Kó József (2006): i. m. 146. o.

Pártfogás és bűncselekmények

A pártfogás időtartama alatt saját bevallásuk szerint huszonhárman követtek el valamilyen bűncselekményt. Ebből tizenegy eset rejtve maradt, nem bukott le az elkövető. A fennmaradó tizenkettőben azonban elindult a rendőrségi eljárás, a vádhalasztás azonban mégis rendben befejeződött. Négyen azt állították, hogy korábban elkövetett bűncselekmények miatt a pártfogással párhuzamosan folyt ellenük eljárás. Ezek az esetek nem túlságosan nagy számban fordultak elő, de minden eset sok, ha egyáltalán nem volna szabad megtörténnie. Nem magas, de 6-8%-os arányban ezek szerint az igazságszolgáltatási rendszer diszfunkcionálisan működik.

A bűncselekmények a pártfogás negyedik hónapja után szaporodtak meg, ami arra utal, hogy a normaszegő magatartásúakra is volt némi visszatartó ereje a pártfogásnak, de ez az erő az idő múltával elenyészett.

A többség azonban nem esett vissza a pártfogás ideje alatt, és reméljük, hogy normakövető viselkedésük később is folytatódik.

Vélemények a pártfogóról

A megkérdezettek elsöprő többségének (91,3%) emlékei szerint jó vagy nagyon jó volt a kapcsolata a pártfogójával. Első ránézésre kissé túlzónak tűnik ez az arány, és sajnos két dolgot takarhat. A jobbik lehetőség, hogy valóban ilyen arányban végeztek jól a munkájukat a pártfogó felügyelők. A rosszabbik lehetőség szerint annyira nem folytak bele a klienseik életébe, hogy alkalmuk sem volt bármiféle rossz, negatív hatás kiváltására.

A valóság valahol a kettő között lehet. A többi szintén a pártfogó és kliense kapcsolatát érintő kérdést is megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy sokaknak valóban segítettek, és sokan bizalommal fordultak hozzájuk a problémáikkal, ha nem annyian is, mint az a kapcsolat minőségére vonatkozó kérdésből következne. Körülbelül 60-65%-ra tehető azok aránya, akik valóban megkeresték a pártfogójukat valamilyen problémával, és tényleges segítséget is kaptak. A megkérdezettek körülbelül

20%-ának azonban valójában nem sikerült megfelelő kapcsolatot kialakítania a pártfogójával. Esetükben a valóságosnál kedvezőbb értékelést a megfelelés vágya motiválhatta.

Miben okozott pozitív változást a vádhalasztás, illetve a pártfogás?

Az egyes vizsgált területekre adott értékelések átlagát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a vádhalasztás és az azzal járó pártfogás sokkal kevésbé tudott befolyást gyakorolni a megkérdezettek körülményeire, mint a javítóintézet.

Az átlagértékek egyetlen területen sem haladják meg a négyes értéket, ami azt jelenti, hogy jelentős javulás a megkérdezettek véleménye szerint sehol sem következett be. Ebben a csoportban is a legjobban a családi kapcsolatok javultak, de a „vádhalasztásos” almintában a baráti kapcsolatoknak is jót tett az intézkedés. Ebben a két kategóriában volt a leggyakoribb válasz a négyes, ami inkább a javulás irányába mutat. Bár az elmozdulás kisebb mértékű, az alacsonyabb szórás értékek azt mutatják, hogy a vádhalasztás alatt állók értékelése egységesebb (10. számú táblázat).

10. számú táblázat

Milyen területen érzékeltek javulást a vádhalasztás hatására?

	Válaszolók száma	Hiányzó válasz	Átlag	Leggyakoribb válasz	Szórás
Családi kapcsolatok változása	216	4	3,84	4,00	0,893
Baráti kapcsolatok változása	215	5	3,84	4,00	0,888
Munkavállalási lehetőségek változása	159	61	3,28	3,00	0,988
Iskolai végzettség változása	201	19	3,53	3,00	1,020
Lakásviszonyok változása	203	17	3,43	3,00	0,820
Anyagi helyzet változása	207	13	3,38	3,00	0,895
Egészségi állapot változása	204	16	3,49	3,00	0,874
Lelkiállapot változása	208	12	3,55	3,00	0,982
Alkoholfogyasztási szokások változása	191	29	3,46	3,00	0,922
Droghasználati szokások változása	152	68	3,43	3,00	0,896

Legkevésbé a munkavállalási lehetőségeik javultak, ennek részben az lehet a magyarázata, hogy sokan még iskolai tanulmányaikat folytatják, vagy éppen a vizsgálat idején fejezték be az iskolát, és még nem léptek ki a munkaerőpiacra, ezt jelzi a missingek (hiányzó válasz) viszonylag magas száma is.

Az átlagértékek kismértékű javulást mutatnak, de elfedik, hogy sajnos minden kategóriában volt egy 6-8%-os kisebbség, amelynek tagjai a vizsgált körülmény rosszabbodásáról számoltak be.

Miben segített a pártfogás?

A megkérdezettek 20%-ának véleménye szerint a pártfogás, illetve a pártfogó egyetlen problémája megoldásában sem tudott segíteni. Ez meglehetősen magas arány, hiszen azt jelenti, hogy a vádhalasztás alatt állók ötödének semmilyen segítséget sem jelentett a pártfogó felügyelet elrendelése. Ezt két tényező okozhatja. Az egyik, hogy a pártfogó felügyelet ezekben az esetekben nem volt képes ellátni a feladatát. A másik lehetőség az, hogy az ilyen fiataloknak nem is volt szükségük pártfogó felügyeletre, és azért nem segített, mert nem is volt olyan problémája, amelyben a pártfogók segíteni tudtak volna. Az utóbbi lehetőség valószínűségét növeli, hogy az ügyészek sokszor úgy gondolják, egy-egy esetben fölösleges a felügyelet elrendelése, mert a fiatalnak nincs szüksége a pártfogó által nyújtható segítségre.¹⁰ A vádhalasztás alatt álló fiatalok szociális háttérét vizsgálva valóban megállapíthatjuk, hogy egy részük jó vagy kiemelkedően jó anyagi körülmények között, teljes családban él, jó a kapcsolatrendszere, és ha akarja, önállóan is megoldást találhat a bűnelkövetéssel kapcsolatos problémáira.

A megkérdezettek 60-65%-ának jelentett tényleges segítséget a pártfogó felügyelet, ők voltak azok, akik valamilyen problémával megkeresték a pártfogójukat, és általában meg is kapták az igényelt segítséget. Az előző gondolatmenet szerint a fennmaradó rész felét tehetik ki azok, akik nem keresik és nem igénylik a pártfogók segítségét. A segítségből kimaradók másik fele – szintén az összes pártfogolt körülbélül ötöde

¹⁰ Ritter Ildikó: i. m. 48. o.

– azonban nem tudjuk, hogy miért nem jutott segítséghez. Ennél a csoportnál biztosan szükség volna a kapcsolat javítására.

A vizsgálatban részt vevő fiatalok kétharmada értett egyet azzal a kijelentéssel, hogy a pártfogás segít abban, hogy ne kerüljenek összetűzésbe a törvénnyel, illetve hogy felhagyjanak a bűnözéssel. Ez kicsit kedvezőtlenebb arány, mint amit a javítóintézeti mintánál tapasztaltunk. Az érintettek véleménye szerint a javítóintézet hatékonyabbnak tűnik, mint a pártfogás.

A bűncselekményekkel kapcsolatos attitűdök

A vádhalasztás alatt álló fiatalok bűnözéssel kapcsolatos attitűdrendszerük kedvezőbb képet mutat, mint amit a javítóintézeti fiatalok esetében tapasztaltunk. Ebben a csoportban kitűnik a legkisebb szórás értékű bűnisméltésre vonatkozó kérdés. Biztató, hogy a megkérdezettek ilyen egységesen elhatárolódnak attól, hogy újabb bűncselekményt kövessenek el. A bűnözői identitástudat elutasítása is hasonló mértékű volt, tehát ezek a fiatalok nem tekintik önmagukat bűnözőnek, és ez reményt ad arra, hogy nem is viselkednek úgy a jövőben (11. számú táblázat).

11. számú táblázat
A bűnözéssel kapcsolatos attitűdkérdések

	Válaszolók száma	Hiányzó válasz	Átlag	Leggyakoribb válasz	Szórás
Bizonyos fiatalok abba akarják hagyni a bűnelkövetést	204	16	3,48	4,00	0,868
Bizonyos fiatalok megtalálják a módját annak, hogy ne kövessenek el bűncselekményt	210	10	3,41	4,00	0,861
Bizonyos fiatalok úgy gondolják, hogy a családjuk szomorú a történetek miatt	211	9	3,32	4,00	0,868
Bizonyos fiatalok ismernek olyan személyeket, akik segíteni fognak nekik abban, hogy ne kerüljenek bajba ismét	204	16	3,25	4,00	0,912
Bizonyos fiatalok sajnálják, hogy kárt és bajt okoztak	206	14	3,09	3,00	0,961
Bizonyos fiatalok valamilyen módon helyre akarják állítani azt a kárt, amelyet okoztak	203	17	2,99	3,00	0,936
Bizonyos fiatalok bűnözőként tekintenek magukra	210	10	1,25	1,00	0,709
Bizonyos fiatalok úgy gondolják, hogy minden rendben van azzal, hogy bűncselekményt követtek el	209	11	1,22	1,00	0,650
Bizonyos fiatalok úgy gondolják, hogy ismét bűncselekményt fognak elkövetni	210	10	1,13	1,00	0,525

Annak érdekében, hogy ez ne csak kincstári optimizmus legyen, mindenképpen szükség volna az áldozatokkal kapcsolatos empátia javítására. Bár nagyobb hajlandóságot mutatnak a bűncselekmények megbánására és az okozott károk, sérelmek jóvátételére, mint a javítóintézetiek, még lehetne erősíteni e készségeket. Ebben játszhatnának jelentős szerepet a pártfogó felügyelők.

Ebben a csoportban is vannak néhányan, akik nem határolódnak el a bűncselekmények elkövetésétől, és semmi kivétlenülót nem látnak abban, ha valaki törvénytelen cselekményeket követ el. De a „vádhalasztásos” almintában a bűnözői utat

választók kisebb arányban fordulnak elő, mint a javítóintézetieknél, itt négy-négy és fél százalékos arányt jelentenek.

Összefoglalás

A vizsgálatban két jogintézmény működését vizsgáltuk meg és hasonlítottuk össze: a vádhalasztást és a javítóintézeti nevelést. Az empirikus vizsgálat adatai alapján megállapítható, hogy a két jogintézmény alkalmazása eltérő szociális összetételű csoportokat érint.

A *javítóintézeti nevelésre ítétek* szociális körülményei sokkal kedvezőlenebbek, mint azoké, akiknél vádhalasztásra került sor. A javítóintézetbe kerülő fiatalok rosszabb anyagi helyzetben vannak, jelentős részüknél a család jövedelme nem haladja meg a minimálibért, és magas a roma származásúak aránya. A családi kötelekik gyengébb kötődést jeleznek. A deviáns viselkedéshez vezető út már gyermekkorban elkezdődik. A családi viselkedési mintában gyakrabban fordul elő bűnelkövetés. Az iskolában rosszul teljesítenek, sokan évet ismételnének, néhányan többször is. Az iskolai gyermekközösségbe nehezen vagy egyáltalán nem illeszkednek be. Iskolázottságuk messze elmarad a lakossági átlagtól. Korai életkorban felértékelődik a kortárs csoportok szerepe, és olyan csoportokba kerülnek, ahol elfogadott a normaszegő viselkedés. Az általuk elkövetett bűncselekmények súlyosabbak. Magas a rablást és a betöréses lopást elkövetők aránya. Az általuk adott információk szerint a kapott büntetés sok pozitív hatással is jár számukra. Esetükben a javítóintézeti nevelés hatékony segítő és értékrendformáló szerepet játszik. Jelentős részük hasznosnak tartja az intézetben eltöltött időt. Az intézeti nevelés pozitívan befolyásolja a bűnözéssel kapcsolatos attitűdjüket, de a változás után is közelebb vannak a bűnözői attitűdökhöz, mint az átlagnépesség.

A javítóintézet sok pozitív változást képes elérni, de önmagában nem tudja ellensúlyozni a korábbi szocializációs folyamatokat, és a fiatalok egy részénél nem bizonyul eredményesnek.

A *vádhalasztás* jogintézményét kedvezőbb szociális összetételű bűnelkövetői csoport esetében alkalmazzák. Többségük családi körülményei rendezettek. A családok átlagos anyagi

helyzetűek, de van olyan fiatal is, akinek kifejezetten jómódúak a szülei. Az iskolai problémák ebben a csoportban is korán jelentkeznek, de kevesebb az évismétlések száma és többen szereznek középiskolai végzettséget, bár az iskolázottságuk elmarad az országos átlagtól, diploma megszerzése ritkán fordul elő. Ezek a tettek kisebb súlyú bűncselekményeket követnek el, jellemzően lopást, de gyakori a garázdaság és a rongálás. A vádhalasztással együtt elrendelt pártfogó felügyelet kevésbé befolyásolja az életüket, mint a javítóintézet. A pártfogókkal többségében jól együttműködnek, de nem vált ki bennük jelentős értékrendbeli vagy szocializációs hatást. A bűnismétlés elkerülésében inkább a családra támaszkodhatnak, és támaszkodnak is.

A fiatalok bűnismétlése az ügyforgalmi statisztika adatai alapján

A minta leírása

Kutatásunkban a fiatalok bűnelkövetők vizsgálata alapján a bűnismétlések alakulási trendjének érzékeltetésére törekedtünk. A trendelemzés a vizsgált jelenség alakulásának, illetve a változásban megjelenő szabályszerűségek kimutatására alkalmas, de a változás okainak feltárására közvetlenül nem használható. Így a bűnelkövetés alakulásával kapcsolatos adatelemzésünk detektálhatja ugyan a visszaesések alakulását, de azt nem tudhatjuk, hogy a trendet milyen tényezők alakítják. Az ilyen típusú vizsgálatokat „kilépésvizsgálat”-ként (desistance) írja le a nemzetközi szakirodalom.

A kutatás ügyforgalmi statisztikai adatokat elemző szakaszának mintájába azok az alapmintában szereplő fiatalok kerültek, akikről az említett jogkövetkezményeket foganatosító intézmények listát készítettek. E lista alapján a Legfőbb Ügyészség megkereste, hogy az említett személyek hány eljárással kapcsolatosan szerepelnek az ügyészségi adatbázisban. A kapott adatbázisban az összes olyan eljárás szerepelt, amely az adott személlyel kapcsolatosan, a 14. életévének betöltése után indult. Mindemellert ezek az információk igen korlátozottak voltak. A kódszámmal megjelölt sze-

mélyekről tudjuk a születési dátumukat, ebből következően azt, hogy melyik életévükben kerültek kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatási rendszerrel, illetve azt, melyik évben indult, és milyen típusú eljárás folyt ellenük. Tudjuk, hogy az eljáró hatóság milyen típusú igazságszolgáltatási szerv volt, és melyik megyében járt el. Egyéb információ azonban nem áll rendelkezésünkre, tehát nem voltak személyhez köthető kemény szociológiai mutatóink. Nem tudjuk továbbá az eljárás következtében alkalmazott szankciót sem, bár abból, hogy az eljárásban bv. bírói meghallgatásra vagy ideiglenes elbocsátásra került sor, kikövetkeztethető, hogy az illető büntetés-végrehajtási vagy javítóintézetben is megfordult.

Az ügyészégi adatok szerint *a mintában szereplő fiatalkorúakkal kapcsolatosan 15 698 eljárás folyt.* (Az adatkeresés utolsó időpontja: 2007. augusztus.) Az ügyészégi adatbázisban szerepeltek azonban olyan eljárások is, amelyeknél az illető nem volt minden szempontból azonosítható. Például eltért a születési dátum a végrehajtási intézmények által közölt adatokban és az ügyészégi adatbázisban. Azokat az eljárásokat, ahol a születési dátum nem egyezett (3238 eljárás), illetve ahol egyáltalán nem szerepelt azonosításra alkalmas adat (54), kizártuk a mintából.

A minta tisztítása után a fiatalkorú elkövetők ellen indult eljárások vizsgálatára alkalmas mintánk tehát *1196 személyt és a velük kapcsolatos 12 406 eljárást foglalja magában.*

A fiatalkorúak ellen folyó eljárások jellemzői

A mintába kerülő 12 406 hatósági eljárásnak egy részénél bűncselekmény (vagy újabb bűncselekmény, illetve kvázi halmazatos bűncselekmény) elkövetése miatt a nyomozás elrendelésére vagy a gyanúsított kihallgatására került sor. Figyelemre méltó azonban, hogy az eljárások jelentős része a nyomozás megindításától különböző hatósági aktusokat tartalmaz (például össz-büntetésbe foglalás indítványozása).

A mintában szereplő 12 406 eljárás csupán 35,5%-a olyan hatósági aktus, amely egy új büntetőeljárás megindítását jelzi, azaz: 1) a nyomozás elrendelésére; 2) átvételére; vagy 3) a gyanúsított kihallgatására került sor. A mellékletben szereplő

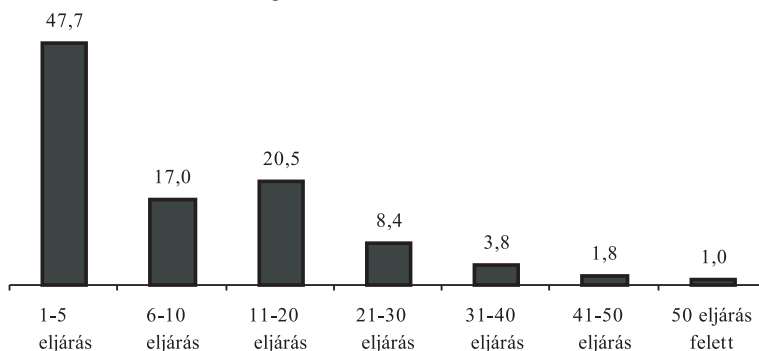
adatsorok között a 12. számú táblázat a mintában szereplő 1196 személy életkorát mutatja az új eljárás megindulásakor. A leginkább jellemző a 15-17 éves korban történő felelősségre vonás, és ezen belül is kiemelkedik a 17. életév. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük, hogy a hivatkozott adatsor a fiatalok felelősségre vonásának „lecsengési szakaszát” is ábrázolja. Azaz a megindult eljárások a 19. életévtől lassú csökkenést mutatnak, és kb. a 22. életévre tehető, hogy a fiatalokként bűncselekményt elkövető személy „kilép” az igazságszolgáltatás gépezetéből. Természetesen vannak, akik folyamatosan követnek el bűncselekményt, és a későbbiekben a felnőtt korúak büntető igazságszolgáltatási rendszerében találkozhatunk velük. A probléma valós méreteinek feltérképezéséhez szükség lenne longitudinális vizsgálatokra. Jelen kutatásunk ebbe az irányba tett első lépésként is értékelhető.

A mintában szereplő személyekkel kapcsolatos eljárások többségében néhány bűncselekményfajta szerepel, amelyet jól szemléltet a mellékletben található 13. számú táblázat. Az eljárásra okot adó cselekmények majdnem felét a lopás bűncselekménye teszi ki.

Figyelmet érdemel, hogy a mintában szereplő 1196 fiatalokúra átlagosan tíz hatósági eljárás lefolytatása jut. Az átlag homogénizál, tehát részletesebben is érdemes megvizsgálni az adatokat (2. számú ábra).

2. számú ábra

A mintába kerülők megoszlása a velük kapcsolatosan indult eljárások száma szerint

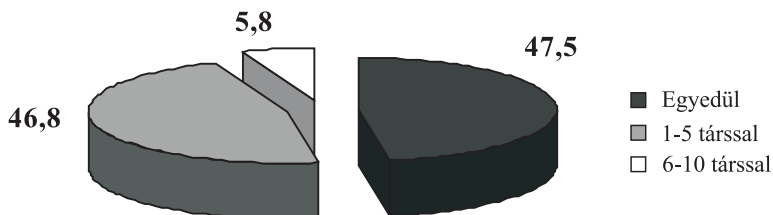

Mint látható, a mintában szereplő fiatalok egy része folyamatosan „foglalkoztatja” a büntető igazságszolgáltatási szerveket. Nem feltétlenül azzal, hogy mindig újabb és újabb bűncselekmény elkövetése miatt kell az eljárást megindítani, hanem azzal, hogy a felelősségre vonás menete számos kiegészítő hatósági cselekmény lefolytatását teszi szükségessé. Az ügyek jellemzően nem bonyolult megítélésű esetek, mivel mindössze 2%-ukban történt *szakértői kirendelés*, és az ügyek 72%-ánál nem volt szükség a *nyomozási határidő meghosszabbítására*. Úgy tűnik tehát, hogy az ügyek döntő többsége egyszerű megítélésű eset, szakértői kirendelésének, illetve nyomozás meghosszabbításának szükségessége nélküli (14. számú táblázat). A számok inkább azt jelzik, hogy a mintában szereplő személyek egy részénél tapasztalható *sokszoros, folyamatos bűnismétléssel* van a gond. Természetesen az is nehézséget okoz, hogy a hatóságok kommunikációs és együttműködési készsége alacsony. A fiatalok ellen folyó eljárások annak okán is elhúzódhatnak, hogy az egyik hatóság nem tud a másik hatóság eljárás alá vont személlyel kapcsolatos eljárási cselekményeiről.

A fiatalok bűnelkövetők jellemzője a társas elkövetés. A mintánk azonban azt mutatja, hogy a társas/csoportos elkövetésnél a „kiscsoportos” személyösszettség a jellemző, és ez azonos súlyt képvisel az egyedüli tettesi alakzattal (3. számú ábra).

3. számú ábra

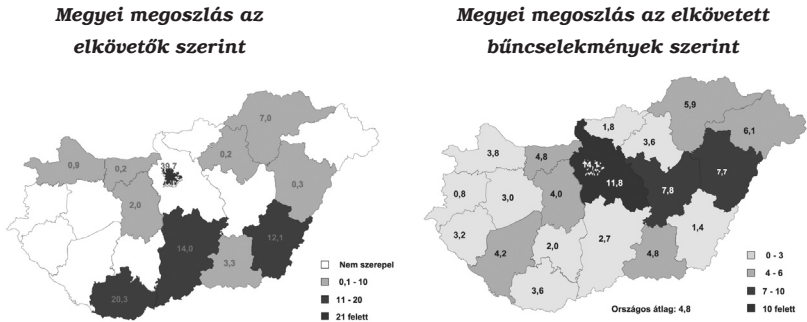
A mintában szereplők megoszlása a bűncselekményben részt vevők száma szerint (%)

Érdeemes vizsgálat alá vonni, hogy a mintában szereplő személyekkel hány megye hatóságai foglalkoznak, amely adat – közvetve – az aktív bűnelkövetői tevékenység hatósugarára is utal. Kétségtelen, hogy a vizsgált mintában tapasztalt sajátosságokat a mintaválasztás jellegzetességei is befolyásolják. A fiatalokúakkal kapcsolatos zárt intézeti formájú szankció-végrehajtás Magyarország területén nem oszlik el egyenletesen. Mivel csak néhány javítóintézet és szabadságvesztés-büntetés letöltésére kijelölt börtön van, mi több, ezek közül is csak néhányat vizsgáltunk, a minta jellegzetességeit erősen meghatározhatja, hogy a szabadulás vagy az elbocsátás után „mikor ér haza” a fiatalokú, illetve hogy mi történik vele időközben (4. számú ábra).

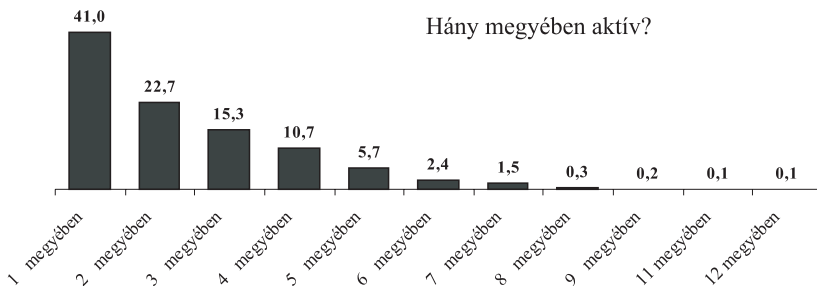
4. számú ábra

A mintában szereplő személyek megoszlása lakóhely és a bűncselekmény elkövetési helye szerint (%)

A térképek a mintaválasztással kapcsolatos nehézségeket is jelzik: ugyanis csak arról a területről tudtunk mintát választani, ahol a javítóintézetek, illetve a büntetés-végrehajtási intézetek vannak (5. számú ábra).

5. számú ábra
**A mintában szereplő személyek aktív bűnelkövetői
 tevékenységének hatósugara**

Az 5. számú ábrán a fiatalok igazságszolgáltatásának egyik legnehezebben megoldható problémája látható: a felelőségre vontak több mint 50%-ával kettő-négy megye büntető igazságszolgáltatási hatóságai foglalkoznak. Ha ehhez hozzávesszük a társas/csoportos elkövetés jellegzetességeit, érthetővé válik az eljárások elhúzódása, az áttételek, egyesítések és elkülönítések gyakorlata. Ez a jellegzetesség érthető ugyan, de nem akceptálható, hiszen a fiatalok elkövetőknél mindössze egy négy évet átfogó kohorszról van szó, akiknél nem célszerű teret engedni annak a gyakorlatnak, hogy ezt a négy évet számos fiatalok a büntető igazságszolgáltatás kontrollja alatt töltse.

Kutatási eredmények a jogkövetkezményi kategóriák szerint

Az adatok elemzésekor a mintát három almintára osztottuk, és 1) *vádhalasztásos*, 2) *javitóintézetes*, illetve 3) *szabadságvesztéses* névvel illetjük. Nem tudjuk azonban megmondani, hogy több eljárás esetén melyik kvalifikálta a személyt az adott mintába bekerülésre. Mint már említettük, a mintában szereplő személyeknek jellemzően több ügyükkel kapcsolatos eljárás zajlik, illetve zajlott. A mintában tehát szerepelnek azok az eljárások is, amelyek egy adott személy ellen 2003, illetve 2004 előtt, illetve az után folytak, illetve folynak. Éppen ezért – bármennyire kézenfekvő lenne is – nem tudjuk megmondani,

hogy a mintába bekerülésre okot adó eljárás előtt, illetve után került-e kapcsolatba a büntető igazságszolgáltatással. Kutatásunk e mintájának adatai alapján egy folyamatot tudunk követni. E folyamat jellegzetességei nem egyetlen személynél, hanem személyek csoportjánál összeadódva rajzolódnak ki.

Az alminták külön-külön elemzése előtt összefoglaljuk a három almintát közös jellegzetességeit, különösen azért, hogy érzékeltetni tudjuk az alminták közötti eltéréseket (15. számú táblázat).

15. számú táblázat

A vizsgált minta alapjellegzetessége

Alminták megnevezése	Személyek száma	Eljárások /ügyek száma	Eljárás/fő
Vádhalasztásos alminták	550	1 935	3,5
Javítóintézetes alminták	427	6 372	14,9
Szabadságvesztéses alminták	219	4 099	18,7
Összesen	1196	12 406	10,4

Az egyes almintákban jelentősen eltér a mintákban szereplő személyekkel kapcsolatosan folyó eljárások száma, illetve annak egy főre számított átlagértéke. Várakozásainknak megfelelően a szabadságvesztéses mintában jut a legnagyobb ügyszám egy-egy emberre, de itt számításba kell vennünk azt is, hogy az összbüntetésbe foglalás, az áttétel, egyesítés stb. mind-mind megnöveli az egy személyre jutó eljárások számosságát.

A vádhalasztásos alminták

A mintában 550 olyan személy szerepel, aki vádhalasztás okán került kapcsolatba a pártfogó szolgálattal. A vádhalasztásos almintánál együtt kezeltük a „sima” és a „drogos” vádhalasztást, ahol azonban szükségesnek látjuk, az eltérő jellegzetességekre kitérünk. Az adatok szerint a „sima” vádhalasztás a lopás elkövetéséért „jár”, bár figyelmet érdemel, hogy erőszakos bűncselekmény elkövetése esetén is sor kerülhet vádhalasztásra.

Az esetek 89%-ában egyetlen bűncselekmény elkövetése esetén ítélte meg úgy az ügyész, hogy az ügy és a személy alkalmas az elterelésre, 11,4%-ban történt két bűnelkövetés (16. és 17. számú táblázat).

Azzal a feltétezzel élünk, hogy a vádhalasztásos ügyek egyszerűbb megítélésű cselekmények, amelyekben a büntető felelősségre vonás is viszonylag gyorsan követheti a bűnelkövetést. A kutatás e részének vizsgálati módszere alapján csak az eljárás hosszát és az egyes eljárási cselekmények egymásutániságát tudjuk értelmezni, az elkövetett cselekmény jellegzetességeinek megítélésére a kutatás interjúk részének eredményei szolgálnak. Az ügyek megítélésének nehézségeire az ügyek gyors lezárását akadályozó tényezőkből következtettünk. Ebben a körben a következő faktorokat vettük figyelembe:

- 1) *nyomozás meghosszabbítása*,
- 2) szakértő kirendelése, vagy
- 3) az ügy *áttételére*, elkülönítésére, *egyesítésére* került-e sor, és ha igen, hány alkalommal,
- 4) az ügyben szereplő *bűntársak* száma.

1) A vádhalasztások 50%-ában nem kerül sor a *nyomozás meghosszabbítására*. 35%-ban egyszer, az ügyek 15%-ánál egynél egy-kilenc esetben került sor a nyomozás meghosszabbítására (18. számú táblázat). A „sima” vádhalasztások 51,4%-ában és a drogos vádhalasztások 40%-ában elegendő a meghosszabbítás nélküli nyomozási tartam az ügy elbírálásához. Feltűnő, hogy a „drogos” vádhalasztással záruló esetekben – igen nagy gyakorisággal – több alkalommal is sor kerül a nyomozás meghosszabbítására (18. számú táblázat).

A vizsgálati mintánkkal kapcsolatos ügyforgalmi adatok körében 279 esetben állt rendelkezésünkre mind a nyomozás elrendelésének, mind a gyanúsított kihallgatásának időpontja. A két időpont egybevetése alapján az tűnik jellemzőnek, hogy a terheltet a nyomozás elrendelése napján vagy az után hallgatják meg gyanúsítottként (88%). Ha a gyanúsított meg hallgatás nem aznap történik, az esetek túlnyomó részében (87,8%) erre három hónapon belül sor kerít a hatóság (19. számú táblázat). Egyebek mellett az eljárás lerövidítése is az

egyik célja az eltereléseknek. Az adatok azonban azt jelzik, hogy a vádhalasztás két típusánál az eljárás időtartama jellemzően eltér egymástól. A gyanúsított kihallgatása után a „sima” vádhalasztás elrendelése határozottan rövidebb időt vesz igénybe, mint a droggal kapcsolatos cselekmények esetén alkalmazott „drogos” vádhalasztás.

2) A *szakértő kirendelése* azt jelzi, hogy a nyomozást lefolytató hatóságnak egyéb szakkérdéssel kapcsolatos ellenőrzött információra is szüksége van, amely szükségszerűen teszi hosszabbá az eljárást.

Az adatok szerint a szakértői kirendelések a vádhalasztásos ügyekre nem jellemzők: a „drogos” vádhalasztásnál az ügyek 10%-ában, a „sima” vádhalasztásnál az ügyek kevesebb mint 6%-ában fordult elő szakértő kirendelése.

3) Az ügyek gyors lezárását késleltető eljárási körülményeként az *egyesítést*, az *elkülönítést*, és az *áttételt* vizsgáltuk. Az adatok részletesebb elemzése alapján kitűnik, hogy bár feltehetően egyszerű megítélésű cselekményekről van szó, az eljárás lefolytatása nem nehézség nélküli, hiszen az ügyek nem elhanyagolható százalékában – legalább egy alkalommal – áttételre, elkülönítésre vagy egyesítésre kerül sor. A drogos vádhalasztásoknál az említett eljárási cselekmények az ügyek több mint 30%-ában hosszabbítják meg az eljárás időtartamát. A „sima” vádhalasztás esetében az ügyek 20%-ánál szükséges az áttétel, az elkülönítés vagy az ügyek egyesítése, mielőtt az eljárást lezáró döntés meghozatalára kerülne sor. A mintában szereplő eljárások körében a kb. 10%-os az *áttételi arány*, és különösen jellemző a közép-magyarországi régióra. Ez valószínűleg azt mutatja, hogy a mintában szereplő fiatalok egy része nem a lakóhelyén követte el a bűncselekményt, azaz az áttételeknek pergazdaságossági okai voltak, amelyre személyi vagy cselekményi összefüggés okán került sor (20. számú táblázat).

4) Az ügyek gyors lezárását késleltető körülmény lehet az is, ha *több terhelt* szerepel az eljárásban. A rendelkezésünkre álló adatok szerint még a vádhalasztásos ügyek többségére is az a

jellemző, hogy a terhelt több társsal együtt valósította meg a bűncselekményt (21. számú táblázat).

A javítóintézetes alminta

A javítóintézeti mintánkban 427 személy szerepelt, és velük kapcsolatosan 6372 eljárás lefolytatására került sor, azaz átlagosan mindegyikükhöz 14,9 ügy (!) kapcsolódik. Úgy tűnik, hogy ebben a körben (is) keresnünk kell azt az elkövetői csoportot, amely folyamatosan „foglalkoztatja” az igazságszolgáltatási szerveket. Megjegyezzük, hogy a javítóintézetes almintában vizsgált ügyek több mint felében legalább két terhelt szerepelt az ügyben (a vizsgált személynek legalább egy bűntársa volt).

Az almintában szereplő 6372 ügy közül 2214 esetben meg tudtuk határozni az eljárás kezdeti időpontját, mivel rendelkezésünkre állt a nyomozás elrendelésének, átvételének vagy a gyanúsított kihallgatásnak az időpontja. 1813 esetben legalább egyszer a nyomozás meghosszabbítására is sor került, azaz ezekben az ügyekben egy hónappal korábbra datálható az eljárás megindulása. Az almintában szereplő esetek közül 144 ügyben rendeltek ki legalább egy szakértőt, ami arra utal, hogy az ügyek megítélése nem volt túlságosan bonyolult. Az is az előbbi állítást támasztja alá, hogy 335 esetben került sor pótnyomozás elrendelésére.

Mindemellett, hiába tapasztaltuk, hogy az ügyek cselekményoldali megítélése valószínűleg egyszerűbb, ha a fiatalabb életkorú bűnelkövetők a cselekmények elkövetésében tapasztalható személyi összefonódásokkal „adják fel a leckét” a hatóságoknak. A vizsgált 6372 ügyben 117-szer kellett az ügyeket elkülöníteni egymástól, és 566 esetben legalább egyszer áttételre is sor került.

A 22. számú táblázat azt mutatja, hogy az áttételek mellett az egyesítések nagy száma is jelentős terheket ró az igazságszolgáltatási hatóságokra.

22. számú táblázat

A vizsgálati mintában szereplő ügyekben elrendelt egyesítések száma

Egyesítés_1	Egyesítés_2	Egyesítés_3	Egyesítés_4	Egyesítés_5	Egyesítés_6	Egyesítés_7	Egyesítés_8	Egyesítés_9	Egyesítés_10
871	386	200	115	72	54	40	25	20	12

A javítóintézetes almintában szereplő személyekkel kapcsolatosan 642 ügyben megszüntetésre került sor, és 66 esetben alkalmaztak velük szemben – a 2004-es év előtt vagy az után – vádhalasztást. Ebből 32 ügyben droggal kapcsolatos cselekmény miatt került sor az elterelésre.

A javítóintézetes minta 6372 ügyéből 371 eljárásban (6%) előzetes letartóztatás elrendelésére került sor. Közvetve az is az eljárások hosszát jelzi, hogy az elrendelés után a bíróság 341 esetben meg is hosszabbította a kényszerintézkedés tartamát.

Az almintában szereplő eljárásokban 4061 ügyben találtunk adatot tárgyaláson való részvételre. Itt kell emlékeztetnünk arra, hogy ez az almintá 427 terhelttel kapcsolatos információkat tartalmaz, azaz szinte mindegyikükre majdnem tíz tárgyalási alkalom jut. El kellene gondolkodnunk azon, hogy mit jelent a zárt intézeti szankcióval sújtott személynek a tárgyalás. „Esemény”, amely oldja a zárt intézeti fogva tartás monotoniját?

A javítóintézetes almintában külön vizsgáltuk azokat az eljárásokat, amelyek vádemeléssel (illetve később jogerős bírósági határozattal) zárulnak, illetve azokat, amelyek közvetve kapcsolódnak a felelősségre vonás klasszikus folyamatához (például hányszor kerül sor áttételre, elkülönítésre, egyesítésre, szakértő kirendelésére, összbüntetésbe foglalásra). Ezeket a tényezőket a felelősségre vonáshoz közvetetten kapcsolódó körülményeknek nevezhetjük, bár azt tapasztaljuk, hogy ezek

nek az eljárási cselekményeknek az elvégzése valószínűleg igen megterheli az eljáró hatóságokat.

A javítóintézetes almintában szereplő 6372 eljárásból 2320 esetben történt vádemelés, és a hatósági eljárás alá vont személyek idősebbek, mint azokban az eljárásokban, ahol vádemelés nem történt, ezt az is jelzi, hogy az eljárások kezdetekor mért életkoruk mediánja 17,97 (23. számú táblázat).

A vádemeléssel záruló eljárásokban a lopás miatti vádemelés a legjellemzőbb. Itt is ugyanazt tapasztaljuk, mint a fiatalok bűnelkövetését jellemző más adatbázisokban: a lopás, a rablás, a garázdaság elkövetése a leginkább jellemző. A 24. számú táblázat mutatja a javítóintézeti fiatalok által megvalósított jellegzetes bűncselekményi kört. A javítóintézetes almintába tartozó ügyek megítélése ismét csak nem lehet túlságosan bonyolult, inkább azt feltételezzük, hogy a fiatalok nagyobb mobilitásából eredő személyi okai lehetnek a felelősségre vonások elhúzódásának. A vádemeléssel záruló eljárások 46,3%-ában vált szükségessé a nyomozás meghosszabbítása. Ezeknek az ügyeknek több mint a felét (54,3%) tették ki a lopások, 15%-ot a rablás és 7,7%-ot a garázdaság bűncselekménye.

A kutatási adatokból és a hivatalos kriminálstatisztikából is tudjuk, hogy a fiatalok bűnözésére a „társasság” a jellemző. Mindemellett érdemes megjegyezni, hogy az előbbi almintában igen magas arányban találunk büntársakkal történő elkövetést. Az eljárásokban szereplő személyek 71,1%-a legalább egy társal követte el az eljárás alapjául szolgáló bűncselekményt (25. számú táblázat).

25. számú táblázat
A társas bűnelkövetés gyakorisága

A bűntársak száma	Gyakoriság	Százalék
0	670	28,9
1	524	22,6
2	394	17,0
3	245	10,6
4	173	7,5
5	93	4,0
6	91	3,9
7	38	1,6
8	40	1,7
9	16	0,7
10	36	1,6
Összesen	2320	100,0

A minta lehetőségeihez mérten megvizsgáltuk az eljárási tartamokat. A javítóintézetes almintában a vádemeléshez vezető eljárások 95%-a egy év alatt eljutott a vádemelésig. Ezen belül az idesorolható ügyek háromnegyede fél év alatt, kb. 40%-a pedig három hónapon belül vezetett vádemeléshez. Az említett almintá mediánja a nyomozás kezdete és a vádemelés közötti időtartam vonatkozásában a 2-es, azaz az ügyek középértéke három-hat hónap. Ebben a mintában is azt tapasztaltuk, hogy nem a nyomozás ideje alatt húzódnak el az eljárások (26. számú táblázat).

Ha ugyancsak a nyomozás kezdetétől az elsőfokú, illetve a másodfokú határozat meghozataláig eltelt időtartam mediánértékeit vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy ez az érték az elsőfokú jogerős határozatig 3, azaz 6-12 hónap, a másodfokú határozat megszületéséig pedig 4-es értéket vesz fel, azaz egy-két évet. E két utóbbi kategóriában a módusz 4-es értékű volt, jól jelezve a szélső értékek alakulását.

Javítóintézetes almintánkban a 427 személlyel kapcsolatos 6372 eljárásból 4052 ügy nem vádemeléssel végződött. Jó néhányuknak nem is ez volt a célja, hiszen 232 (5,7%) ügyben összbüntetésbe foglalásra került sor, 65 eljárásban egységes

intézkedésbe foglalták a korábban alkalmazott szankciókat. Ebbe a körbe tartozik az a 236 ügy, amelyet megszüntetéssel fejeztek be, és ezek több mint 80%-át mindössze néhány bűncselekmény tette ki (lopás, rablás, garázdaság, testi sértés, és a kábítószerrel visszaélés). A cselekmények rendbeliségét a rendelkezésünkre álló információk alapján nem tudtuk vizsgálni.

A szabadságvesztéses minta

A börtönből szabadultak bűnismétlésének vizsgálatával kapcsolatos kutatások azt mutatják, hogy a visszaesés két legpontosabb előrejelzője 1) a fiatal életkor, és 2) a korábbi büntetőeljárások száma.

Mint említettük, a „szabadságvesztésből szabadulók” almintájában szereplő 219 személlyel szemben 4099 eljárást regisztráltak. A három almintában itt a legmagasabb az egy főre jutó ügyek száma: 18,7, és itt a legmagasabb az adott ügy kezdetén mért átlagéletkor. Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy ez nem feltétlenül a bűncselekmények elkövetésekor betöltött életkort jelenti, hanem az összbüntetésbe foglalás vagy a büntetés-végrehajtási bíró előtti eljárás megindulását is jelezheti.

Az eljárások alapjául szolgáló bűncselekményeknél ebben az almintában is – hasonlóan a javítóintézetes almintához – a lopás és a rablás a jellemző. A 27. számú táblázatban szereplő „egyéb ügy” kategória takarja azokat az ügyeket, amelyek mögött súlyos bűncselekmények elkövetése áll (például emberölés, erőszakos közöszülés stb.), és bár egy-egy bűncselekménykategóriában nem érik el az 1%-os értéket, összességükben 20%-ot tesznek ki. Talán természetesnek is vehető, hogy ebben az almintában jellemzőbb az erőszakos bűncselekmények jelenléte és részaránya.

Lehet, hogy az erőszakos bűncselekmények magasabb részaránya a magyarázata annak, hogy a büntársak száma, illetve megoszlása alacsonyabb, mint a javítóintézetes almintában. A szabadságvesztéses almintában szereplő ügyek 49%-ában az elkövető egy vagy több társával együtt valósította meg a bűncselekményt.

Megvizsgáltuk, hogy szerepel-e a szabadságvesztéses almintában szereplő személyek előéletében az elterelés bármelyik formája. Azt tapasztaltuk, hogy a „sima” vádhalasztás mindössze 18 esetben, a drogos elterelés pedig 23 esetben szerepel a vizsgálati személyek előéletében. Ebből az a következtetés adódik, hogy a szabadságvesztéses almintá szereplői más elkövetői karrierutat járnak be, mint a vádhalasztásban részesülők.

Összegzés

A kutatás eredményei megerősítették, hogy a mintában szereplő fiatalkorúak egy része folyamatosan „foglalkoztatja” a büntető igazságszolgáltatási szerveket: átlagosan mindegyikükkel kapcsolatosan tíz eljárást folytattak le a hatóságok. Az ügyek döntő többsége egyszerű megítélésű eset, szakértő kirendelésének, illetve nyomozás meghosszabbításának szükségessége nélkül. A kutatás eredményei határozottan jelzik a fiatalkorúak igazságszolgáltatásának egyik legnehezebben megoldható problémáját: a felelősségre vontak több mint 50%-ával kettő-négy megye büntető igazságszolgáltatási hatóságai foglalkoznak. A kutatás eredményei szerint a javítóintézetes és a szabadságvesztéses almintákban kell keresnünk azt az elkövetői csoportot, amely folyamatosan „foglalkoztatja” az igazságszolgáltatási szerveket. Úgy tűnik, hogy bár az ügyek cselekményoldali megítélése egyszerűbb, de a cselekmények elkövetésében tapasztalható személyi összefonódások feladják a leckét a hatóságoknak: a 6372 esetből 117-ben el kellett különíteni egymástól az ügyeket, 566 ügyben legalább egy áttételre is sor került. A szabadságvesztéses almintában átlagosan 18,7 ügy jut minden vizsgálati személyre.

A kutatás adatai azt is jelzik, hogy nem az a jellemző útja a fiatalkorú bűnelkövetőnek, hogy az első kisebb súlyú bűncselekmény elkövetésekor az ügyét elterelik a büntetőeljárás útjáról, majd ha ismét bűncselekményt követ el, akkor az egyéb szankciókat állítja hadrendbe a büntető igazságszolgáltatás, és az út végén „várja” a szabadságvesztés.

Sokkal inkább az a helyzet, hogy vannak olyan fiatalkorú elkövetők, akiknek rögtön a zártintézeti kezelés „dukál”.

Természetesen a súlyos bűncselekményt elkövető fiatalok számára a tettarányossághoz igazodó büntetéskiszabási gyakorlat ki is méri a végrehajtandó szabadságvesztést. Van azonban egy olyan kör, amelyhez tartozó fiataloknál a hatóságok „alig várják már”, hogy betöltsék a 14. életévüket, és valódi felelősségre vonásban részesítsék őket.

A szabadságvesztéses almita megoszlásai azt jelzik, hogy a fiatalokban szabadságvesztés-büntetés-töltő személyek más elkövetői karrierutat járnak be, mint a vádhalasztásban részesülők. Feltevésünk szerint – amely további vizsgálatokat igényel – a gyermekkorúként elkövetett és a gyermekvédelem rendszere által „le nem reagált” bűncselekményeknek az a következményük, hogy amikor a gyermekkorú elkövető betölti a büntető felelősségre vonás lehetőségét megteremtő életkort, már olyan személyiségállapotban van, amikor egyenes útja vezet a bűnözői karrier felé. Ekkorra a hatóságok jól ismerik őt (feltehetőleg a családját is), és megindul az a kriminális karrier, amelyben a fiatal folyamatosan „foglalkoztatja” a büntető igazságszolgáltatási hatóságokat.

A 28. számú táblázat egy ilyen típusú életutat mutat be a vizsgált személy 14 és 21 éves életkora között. Figyelmet érdemel, hogy ez a fiatalember 14 éves korától folyamatosan problémás viselkedésű, az elmúlt években kevesebb az olyan hónap, amikor valamilyen ügye ne foglalkoztatta volna a büntető igazságszolgáltatási intézményeket. Ezt a folyamatot mutatja a táblázat, a számok a havonta megtörtént eljárás cselekményeket jelzik. Mint látható, jellemzően havonta egyszer, de egyre gyakrabban havonta kétszer vagy háromszor is foganatosítottak valamilyen intézkedést vagy eljárási cselekményt vele kapcsolatosan.

28. számú táblázat

A büntető igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülés intenzitása az egyik vizsgált személynél

1987/K_2	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Összesen
14 éves	2001			1	3	1	3	2	1				11
15 éves	2002		1						2		3	2	10
16 éves	2003	1	1		1	1		1		4			9
17 éves	2004	2			1	1				1		1	6
18 éves	2005	1	2							1			4
19 éves	2006		1	3	1	2		1		1	1		10
20 éves	2007	1	1										2

A vizsgálati személy 2001-ben töltötte be a 14. életévét. Az, hogy 14 éves korában hirtelen három eljárás is indult ellene, mindhárom lopásért (amelyből az egyik ügyben az ügyész a bíróság elé állította), valamint az, hogy soha nem alkalmaztak vele szemben elterelést, azt az érzetet kelti bennünk, hogy ez a fiatalember már okozott gondot a hatóságoknak 14 éves kora előtt is. Amint elérte a büntetőjogi felelősségre vonhatóság határát, megindultak ellene a büntetőeljárások. A lopás bűncselekmény miatti eljárás éppen két évig tartott, a másik ügyének elbírálása pedig több mint egy évig. Egyik bíróság elé állítása azonban gyorsan lezajlott. Bármi volt is a szankció, nagy hatással nem lehetett a fiatalemberekre, mert 15 évesen ismét eljárás indult ellene. A büntetőeljárás jármű önkényes elvétele miatt indult, és az ügy áttételekkel, elkülönítésekkel tarkítva, több mint három év alatt csak az első (!) tárgyalásig jutott el. Mindeközben folyamatosan zajlott egy másik nagyon hosszú és több kisebb eljárás is ellene. Élünk a gyanúperrel, hogy ennek a fiatalembereknek – immár fiatal felnőtté válva – a továbbiakban is folyamatosan „dolga lesz” a büntető igazságszolgáltatással.

Melléklet

12. számú táblázat
A mintában szereplő személyek életkora

Életkor az eljárás kezdetén (év)	Elemszám	%
14	388	8,8
15	637	14,5
16	651	14,8
17	720	16,4
18	600	13,6
19	551	12,5
20	381	8,7
21	270	6,1
22	139	3,2
23	54	1,2
24	8	0,2
25 felett	2	0,0
Összesen	4401	100,0

13. számú táblázat
Jellemző bűncselekményfajták

Az eljárások alapjául szolgáló jellemző bűncselekmények	Elemszám	%
Lopás	5428	43,8
Rablás	1162	9,4
Garázdaság	707	5,7
Testi sértés	450	3,6
Visszaélés kábítószerrel	386	3,1

14. számú táblázat
A nyomozati határidő meghosszabbítása

	Elemsszám	%
0	8 916	71,9
1	1 887	15,2
2	890	7,2
3	389	3,1
4	192	1,5
5	93	0,7
6	21	0,2
7	7	0,1
8	5	0,0
9	5	0,0
10	1	0,0
Összesen	12 406	100,0

16. számú táblázat
„Sima” vádhalasztás elrendelése

A jellemző bűncselekmények	„Sima” vádhalasztás	
	Elemsszám	%
Lopás	212	48,4
Garázdaság	47	10,7
Testi sértés	35	8,0
Rongálás	27	6,2
Jármű önkényes elvétele	10	2,3
Szerzői jogok megsértése	10	2,3
Rablás	9	2,1
Zsarolás	8	1,8
Hamis vád	7	1,6
Egyedi azonosító jel meghamisítása	6	1,4
Kényszerítés	5	1,1
Közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény	5	1,1
Önbíráskodás	5	1,1
Közveszéllyel fenyegetés	5	1,1
Egyéb	47	10,7
Összesen	438	99,9

17. számú táblázat
„Drogos” vádhalasztás elrendelése

A jellemző bűncselekmények	„Drogos” vádhalasztás	
	Elemzészám	%
Visszaélés kábítószerrel	49	81,7
Lopás	6	10,0
Garázdaság	2	3,3
Egyéb	3	5,0
Összesen	60	100,0

18. számú táblázat
A nyomozás meghosszabbítása a „drogos” eltereléseknél

Nyomozás meghosszabbítása	Elemzészám	%
Nem került sor	249	50,0
Egyszer	175	35,1
Kétszer	54	10,8
Háromszor	13	2,6
Négyszer	3	0,6
Ötször	2	0,4
Kilencszer	2	0,4
Összesen	498	100,0

19. számú táblázat

A gyanúsított kihallgatása és a vádhalasztás elrendelése közötti időtartam elterelési típusok szerint

A gyanúsított kihallgatása és a vádhalasztás közötti időtartam	„Sima” vádhalasztás		„Drogos” vádhalasztás	
	Elemzés	%	Elemzés	%
3 hónapon belül	121	31,8	16	30,8
3 és 6 hónap között	190	49,9	13	25,0
6 és 12 hónap között	66	17,3	19	36,5
Egy-két év	4	1,0	4	7,7
Összesen	381	100,0	52	100,0

20. számú táblázat

Az áttett ügyek megoszlása a területi régiók szerint

Az elkövetés helyszíne	Az áttételek száma				
	Nem került sor áttételre	Egyszer	Kétszer	Háromszor	Összesen
1. Közép- Magyarország	2 851	339	21	1	3 212
2. Észak- Magyarország	1 326	67	2	–	1 395
3. Észak- Alföld	2 518	156	–	–	2 674
4. Dél-Alföld	1 026	86	–	–	1 112
5. Dél- Dunántúl	1 073	143	3	–	1 219
6. Közép- Dunántúl	1 310	153	5	–	1 468
7. Nyugat- Dunántúl	893	76	1	–	970
Összesen	10 997	1020	32	1	12 050

21. számú táblázat

Az eltereléssel befejeződött ügyekben szereplő személyek megoszlása a terheltek száma szerint

A büntársak száma	Elemiszám	%
Nincs büntárs (egyedül követte el)	227	45,6
1	128	25,7
2	60	12,0
3	49	9,8
4	22	4,4
5	4	0,8
6	3	0,6
7	1	0,2
8	1	0,2
9	1	0,2
10	2	0,4
Összesen	498	100,0

23. számú táblázat

A javítóintézetes alminta ügyeiben szereplő személyek életkora az eljárás kezdetekor

Életkor az ügy iktatásakor		
Életkor (év)	Gyakoriság	Százalék
11	1	0,0
13	8	0,3
14	189	8,1
15	513	22,1
16	448	19,3
17	319	13,8
18	262	11,3
19	267	11,5
20	166	7,2
21	94	4,1
22	49	2,1
23	4	0,2
Összesen	2320	100,0

24. számú táblázat

A javítóintézetes almintán belül a vádemeléssel zárult az elkövetett bűncselekmények megnevezése

Bűncselekmények	Gyakoriság	Százalék
1. Lopás	1408	60,7
2. Rablás	288	12,4
3. Garázdaság	155	6,7
4. Testi sértés	78	3,4
5. Visszaélés kábítószerrel	45	1,9
6. Rongálás	38	1,6
7. Csalás	20	0,9
8. Zsarolás	36	1,6
9. Jármű önkényes elvétele	38	1,6

26. számú táblázat

A nyomozás kezdete és a vádemelés közötti eljárás időtartam

	Gyakoriság	Százalék	A válaszadók százalékában
3 hónapon belül	579	25,0	42,9
3-6 hónap	449	19,4	33,3
6-12 hónap	260	11,2	19,3
1-2 év	55	2,4	4,1
2-3 év	6	0,3	0,4
3-5 év	1	0,0	0,1
Összesen	1350	58,2	100,0
Hiányzó válasz	970	41,8	
	2320	100,0	

27. számú táblázat
Az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény

	Elemzés	Százalék
Lopás	1582	38,6
Rablás	439	10,7
Garázdaság	191	4,7
Testi sértés	171	4,2
Visszaélés kábítószerrel	144	3,5
Rongálás	39	1,0
Egyéb ügy	830	20,2
Összbüntetés	176	4,3
Egyéb eljárás	527	12,9
Összesen	4099	100,0